

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

SEPTEMBER 5 • 2000

Jules-Clément Chaplain – medaljkonstens Cézanne

Jean Le Clerc återupprättad

Numismatisk avhandling

Pris 20 kr

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

☎ + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar i stor sortering.

Öppet: vard. 11-18, lörd. 10-14

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du **SNT** automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 160:- per år.

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:-
2:a omslagssidan	2.200:-
4:e omslagssidan	2.500:-
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:-
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:-
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:-
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:-

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNT:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 5 • 2000

Sid

Artiklar och notiser

Jules-Clément Chaplain – medaljkonstens Cézanne	100
Jean Le Clerc återupprättad genom en upptäckt i Lovisa Ulrikas bibliotek	106
Greve Pehr Ambjörn Sparres pappersprovsamling	111
Numismatisk avhandling	114
Silverkrona i växel väcker minnen	118
"Ukrainaförfalskningar"	122
Auktion i Danmark – 388 utrop: svenska mynt, besittningsmynt, polletter	123

Stående rubriker

Personalia. Madeleine Grejjer 1920-2000	114
– Erik Lindbergs fond	114
Utställningar. Gustav IV Adolf i porträttkonsten – sommarutställning på Gripsholms slott	116
– Silver, siden och sändebud från öst	118
– Renaissance – guld och silver ur Värmland	119
Nytt om böcker – recensioner	120
Nya sedlar	122
Föreningar	122
Auktioner	123

Omslag

Delar av innehållet i en monter i Kungl. Myntkabinettets tillfälliga utställning *Silver, siden och sändebud från öst*. Överst syns ett brev som överlämnades av sändebudet Mustafa Aga från Khanen till Fredrik I år 1700. Det hoprullade brevet längst ner lämnades av sändebudet Mustafa Beg från Khanen år 1650 till drottning Kristina. Brev och sidenfodral är inlänade från Riksarkivet. De två medaljerna föreställer turkiska sändebud och har utförts efter modell av J. C. Hedlinger. Se vidare sid. 118. Foto Jan Eve Olsson.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel 08 - 5195 5300
Fax 08 - 411 22 14

Ansvarig utgivare:
Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:
Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:
Frédéric Elfver
Tel 08-660 25 46
0702-24 88 19 (kvällstid och helger)

Prenumerationer:
Pris 160 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

Tryck:
Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

SEPTEMBER

21 Föredrag

Plats SNF, kl. 18.30

Jan Olof Björk, Växjö: *Nya rön om "Pojköret"*.

Jan Olof Björk

OKTOBER

28-29 Utflykt till Kristianstad

Arrangör: Dan Carlberg,
Kristianstadsortens Numismatiska Förening

Preliminärt program

28 kl. 13.00 Lunch. 14.30 Visning på Norra Kasern (läns museet) av delar ur Berndt Kallenbergs (död 1910) numismatiska samlingar. 17.00 Föredrag, myntutställning, förevisning av söndagens auktionsobjekt. 19.00 Middag på Kippers källare.

29 kl. 9.00 Avfärd från Kristianstad med buss till Bäckaskogs slott. 9.30 Visning av slottet med omgivningarna. 11.00 Liten myntauktion. 12.00 Lunch. 14.00 Åter Kristianstad. 14.30 Ankomst Kristianstad.

Deltagarna bjuds på lördagens måltider och samtliga entréavgifter. Detaljer kring föredrag, meny, priser etc. presenteras i nästa nr. Även övernattningsförslag, reseförslag och anmälningsförfarande redovisas då.

Du som vill delta hör av dig till kansliet, så vi får en uppfattning om intresset. Antal deltagare är begränsat!

NOVEMBER

25 Myntmässa med auktion

Plats KMK, kl. 9.30-15.30

Samarrangemang SMF, KMK och SNF
Entré 30 kr

9.00-15.00 Lovisa Ulrikas bibliotek. Visning av auktionsobjekt.

15.45-16.15. Hörsalen.

Paul Levin, Ticalens Mynthandel, Göteborg: Bibelns mynt.

16.30-18.30. SNF:s auktion med objekt ur Sven Svenssons samling (svenska mynt, sedlar, medaljer och polletter).

19.00 Middag på MYNTKROGEN. Meny och anmälningsförförande i nästa nr!

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00 - 16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00 - 16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Jules-Clément Chaplain – medaljkonstens Cézanne

Av Marie-Astrid Voisin

Om konstnären Paul Cézanne var det moderna måleriets anfader, så kan man betrakta Jules-Clément Chaplain som den moderna medaljkonstens banbrytare. Chaplain var en framstående ledare för den renässans inom medaljkonsten som uppstod under 1800-talets andra hälft. Han var epokgörande inom detta område, därför att han lyckades bryta gamla principer och traditioner samt att han påverkade den nya generationen medaljkonstnärer. Han påverkade inte bara de franska medaljkonstnärerna utan även de svenska som t ex Erik Lindberg. Chaplain var bland de första att återuppliva renässanskonsten genom att gjuta medaljerna i stället för att prägla dem. Den runda formen fick ofta lämna plats för den ovala och rektangulära. Tack vare teknikens utveckling blev modelleringen och kompositionen mer målerisk och fri. Under inflytandet av renässansens medaljer kom stilen att bli rikare och mer slutgiltig.

Medaljkonstnären

Chaplain var skulptör, tecknare och medaljkonstnär. Han föddes i byn Mortagne-au-Perche i Normandie den 12 juli 1839. Föräldrarna var bagare i staden (bageriet finns kvar). Han kom in i Ecole des beaux-arts 1857, där han var elev till skulptören Jouffroy och medaljgravören Oudiné. För att Chaplain skulle få fortsätta att studera i Paris beslöts det under ett kommunfullmäktigemöte i staden Mortagne den 5 oktober 1860, att han skulle få ett bidrag på 100 francs för det påbörjade året och 400 francs för det följande.¹

Vid 1860 års Romtävling erhöll Chaplain andra pris för medalj- och halvådelstensgravyr med medaljen *Guerrier déposant sur l'autel du dieu Mars la palme de la Victoire*. År 1863 fick han första pris för medaljen *Mercurie faisant boire une panthère*. De första verken som Chaplain skapade hade en stark påverkan från Oudiné.

Under sin vistelse i Italien stannade Chaplain i Villa Medici mellan 1864 och 1868. Han studerade gravyrkonsten och tecknade efter de stora mästarna som till exempel Michelangelo och Rafael. Direktören för Villa Medici, Jean Schnetz,

1. Jules-Clément Chaplain, dedikation: à mon élève Lindberg | son maître très affectionné | J.-C. Chaplain.

Testamentarisk gåva av professorn E. Lindberg. Foto (liksom följande): Jan-Eve Olsson.

hade uppmärksammat Chaplain och tog med honom till utgrävningarna i Pompeji, Herculaneum och Etrurien. Där fick Chaplain tillfället att studera de antika skulpturerna.

Åter i Frankrike erhöll Chaplain en medalj vid 1870 års salong, en andra klass medalj 1872 och första klass medalj i samband med världsutställningen 1878. Hans framgångar resulterade i många beställningar av medaljer och mynt. Han valde att inte ta upp den franska stilen utan använde sig i stället av tyska, österrikiska och engelska mynt som förebilder.

På 1880-talet skedde en förändring, Chaplain började att modellera medaljer och plaketter som sedan skulle gjas. Han hade inspirerats av de italienska renässansgravörerna, som han flitigt studerat på museerna i Paris. Många verk av Rodier, Chapu och Carpeaux påverkade honom. Från 1884 och framåt producerade han en hel serie av porträttmedaljer som visar berömda konstnärer, viktiga politiker och statstjänstemän, forskare, några kvinnor samt konstnärens familj.

På 1890-talet fick Chaplain i uppdrag av den franska staten att utföra modellerna för de nya franska 10-

och 20-francmynten i guld. Resultatet blev ett mynt med den franska tuppen på åtsidan samt Marianne på fransidan. Det påstås att tuppen som stått modell för myntet varit svår att hitta. Chaplain gav sin då 10-årige son Marcel i uppdrag att ta bilder på tappar – men enligt Chaplain hade tupparna på dessa fotografier inte den rätta hållningen. Under sommarlovet 1892 fick därför sonen på nytt i uppdrag att söka efter en lämplig modell. Han fann till slut en tupp med majestätisk gång i staden Mortagne.²

År 1877 blev Jules-Clément Chaplain medlem av hederslegionen, officer blev han 1888 och kommandör 1900. Han blev utnämnd till medlem av Académie des beaux-arts 1881 och sedan professor vid Ecole des beaux-arts. Åren 1895-1897 var han direktör för de konstnärliga arbetena vid Sèvres-manufacturen. Under sina sista levnadsår arbetade Chaplain även som skulptör och skapade mycket realistiska porträttbyster som finns att beskåda bland annat vid Hôtel de Ville och Sorbonne i Paris. Chaplain dog i Paris den 12 juli 1909.

Porträttören

Även om Chaplain utfört många medaljer för statens räkning som skulle påminna om franska storslagna händelser, så är det som porträttör han anses vara en mästare. Enligt kritikern Foville hade Chaplain det temperament som krävdes för att bli porträttör:

En skarp synförmåga som omedelbart urskiljer den väsentliga personligheten hos ansiktena. Han tycks göra dem orörliga då deras liv är som mest intensivt. Själens lyser igenom ansiktsdragen, en mycket klar uppfattning av den sunda och starka skönheten hos en uttrycksfull profil, en bred, sparsam och bestämd touche som ger figurerna liv i metallens hårdhet. Dessa är de kvaliteter man finner hos denne säkre och mäktige konstnär. Det är därför han söker kraftfulla och karakteristiska modeller mer än de hos vilka skönheten är gjord av ömhet och charm, han föredrar manliga porträtt.³

Enligt Saunier har Chaplain: "inte upphört att från denna period pro-

ducera verk skapade av kraft, noggrannhet och klarhet: hans avbildningar har djup och är bättre markerade, han framhäver med styrka den huvudsakliga personligheten hos individerna. På så sätt fixerade, verkar det som om de skall framträda för oss så som eftervärlden kommer att se dem.”⁴

Detta kan man se på medaljen över Jules Ferry (1832-1893) (bild 2). Han var republikansk skolminister (1879-1883) under Napoleon III och fick igenom lagen om gratis, konfessionslös och obligatorisk grundskola 1882. Han verkade också för mötes- och pressfrihet. Han etablerade protektorat i Tunisien, Madagaskar och ville erövra Tonkin (region i norra Vietnam) men blev tvungen att avgå efter en incident i denna region. Han blev hånad av dåtidens press med många karikatyrer. Men på medaljen som Chaplain utförde över Ferry, har han lyckats komma bort från ”den vulgära avbildningen som gjorts av mediokra karikatyrister. Här ser man ett intelligent huvud med rena och fasta drag”, enligt Saunier.⁵

Tittar man på den präglade medaljen över Ferry, som gjordes efter dennes bortgång 1893 och som troligen är en minnesmedalj, får man se en åldrad Ferry i kostym framställd i vänsterprofil. Han har gestaltats, inte som en sträng och bestämd minister, utan som en fadersfigur. Här får man se på närmare håll människan bakom titeln. Chaplain har endast skrivit in **JULES . FERRY .** . Det finns ingenting som kan ge oss en ledtråd över denna mans bakgrund. På fältet bakom Ferrys rygg kan man läsa **5 . AVRIL | 1832 | 17 . MARS | 1893** i fyra rader.

Frånsidorna hos Chaplain brukar visa, i en symbolisk form, sådant som anknyter till de avbildades bakgrund. På Ferrys medalj visar frånsidan två kvinnor (bild 3). Den ena är personifikationen av den Franska Republiken i form av Pallas Athena och står till vänster i kontrapost. Hon bär en bevingad huvudbonad, en så kallad *bonnet phrygien* och på bröstet har hon troligen ett Medusahuvud. Hon är iförd en mycket antikiserad och draperad tunika samt ett svärd, vilket symboliserar makten. I den vänstra handen håller hon den franska trikoloren som vajar för vinden och liksom sveper om och beskyddar den Franska Republiken. Med den högra handen beskyddar hon en ung, naken knäböjande flicka. Denna flicka representerar kolonierna och hon överräcker en karta

2. Jules Ferry, 1893. Skala 1:2.

3. Jules Ferry – République Française 1893. Skala 1:2.

över de nyss erövrade områdena i kolonialväldet till den Franska Republiken. På kartan kan man läsa: **CONGO | MADAGASCAR | TUNISIE | TONKIN**. Till höger i bakgrunden ser man hyddor och båtar på en flod. Dessa skall representera Tonkin. På den vänstra sidan ser man i bakgrunden avbildningen av staden Tunis med bl.a. en moské och palmträd. I förgrunden ligger ett pansarskepp förtöjt utanför Tunis.

Aven om Chaplain valt att illustrera en fransk historisk händelse och den roll som Ferry spelat, så verkar det besynnerligt för dagens betraktare att han just valt att illustrera det som egentligen fick Ferry på fall. I dag är Ferry mest ihågkommen som den person som bidrog till lagen om fri skolgång i Frankrike.

Utbudet av manliga personligheter som finns avbildade på Chaplains medaljer är mycket stort. Det finns presidenter, ministrar, akademiledamöter, forskare, konstnärer, läkare advokater, osv. Men det finns även kvinnor och barn i detta porträttgalleri. Man har ofta betraktat och analyserat männen, men kvinnorna och barnen har fallit i glömska. Det är synd, för det finns riktiga pärlor bland dessa.

Damerna

Två gjutna plaketter som har frånsidor är de över prinsessan Hélène Bibesco (bild 4-5) och över prinsessan Marie Gortchacow-Stourdza (bild 8-9). Två utländska kvinnor varav den förstnämnda kom från Valakiet⁶ och den andra hade ryskt påbrå.

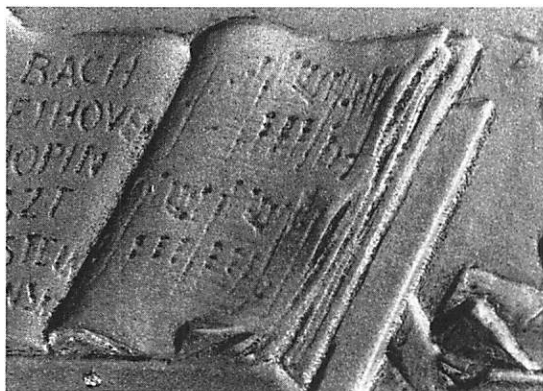
Hélène Bibescos porträtt utfördes 1893 (bild 4). Hon är avbildad i högerprofil med ryggen nästan helt vänd mot betraktaren. Hon bär en aftonklänning med volanger. Klän-

4. Hélène Bibesco 1893. Förminskad.

5. Hélène Bibesco – utan titel 1893. Förminskad.

6. Hélène Bibesco – förstoring av den högra sidan av partituret. Tolkning enligt Inga-Lena Liljenbog, Umeå.

ningens veck är mycket mjuka, nästan utsuddade, det ser ut som om klänningen "smälter" samman med bakgrunden. Volangen är avslutad med en knut på den högra axeln och resten av armen är bar. Hon har en sjal som tycks ha glidit ner från den högra axeln som omsluter resten av henne. Man kan nästan anta att den är av sidan på grund av de välformerade tunga vecken. Trots tyngden verkar sjalen flyga. Lite dramatik runt denna mycket lugna person.

På fransidan finner man en flygel med en taburet (*bild 5*). På flygeln finns ett öppet partitur där man på den vänstra sidan kan avläsa: Bach, Beethoven, Chopin, Liszt, Rubinstein, Paderewski; och på den högra ett stycke komponerat av Beethoven 1795, nämligen Opus 2, nr 1 ur sonaten tillägnad Joseph Haydn (*bild 6-7*). Några partiturer ligger på sidan av och tyngs ner av en ros som fallit från den blomsterkärve som ett bevingat geni håller upp ovanför flygeln. På golvet på höger sida ligger det blommor och några halvt ihoprollade partiturer till en sonat. Blommorna symboliserar den kvinna som snart skall spela. I denna plakett kontrasteras både det dramatiska och det feminina.

Plaketten över prinsessan Marie Gortchacow-Stourdzja är utförd 1895 (*bild 8*). Hon är avporträtterad i högerprofil. Hon bär en klänning av taftsidan med en rosett på bysten och är insvept i en kappa med pälskrage. Håret är uppsatt med en ägrett och runt halsen har hon ett pärlhalsband. Man får intrycket att det rör sig om en mycket bestämd, medelålders kvinna.

Villa Syracuse i Sorrento är avbildad på fransidan (*bild 9*). Vid första anblick ser man en villa uppe på en

klippa. Tittar man närmare på klippan så skimtar en byggnad inuti den. Klippan verkar ha svalt något som förefaller vara ett slott med ett torn. Man får känslan av mystik, styrka och monumentalitet. Nedanför klippan finns havet med vågor och i bakgrunden skimtar man berg. Vågorna och bergen är inte lika skarpt avbildade som villan, de smälter mer samman med plakettens bakgrund. På så sätt har Chaplain skapat ett djup och framhävt det väsentliga, nämligen Villa Syracuse. Han kunde lika gärna bara ha avbildat villan rakt upp och ned, men vad hade då intrycket blivit? Vad villan representerar gentemot prinsessan Gortchacow-Stourdzja har inte framkommit ur den litteratur som varit tillgänglig. Man kan endast spekulera i om det eventuellt var hon som låtit bygga den.

Det tycks ha varit viktigt för Chaplain att damer i aftonklänningar

8. Marie Gortchacow-Stourdzja 1895. Förminskad.

SONATE

Joseph Haydn geoidmet
Komponiert 1795

Opus 2 Nr. 1

Allegro

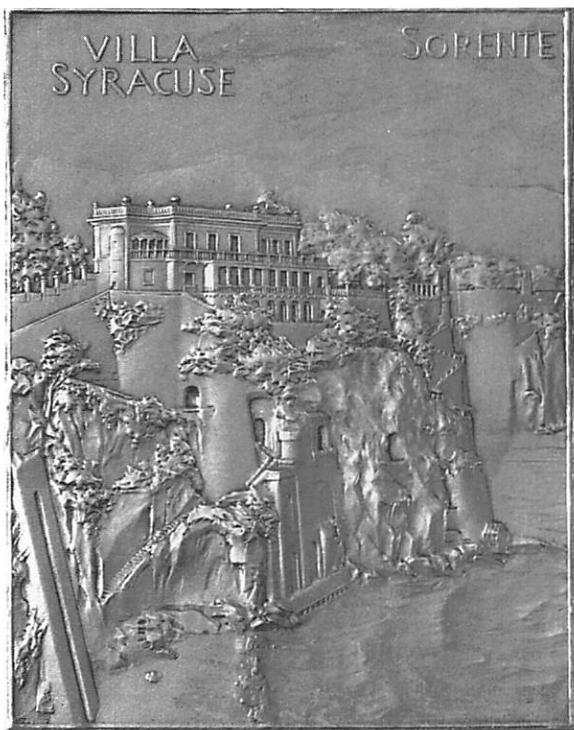
1.

7. Beethovens Opus 2 nr 1, sonat tillägnad Joseph Haydn, komponerad 1795.

skall vara insvepta i dramatiskt veckade och svävande sjalar och kappor med pälskrage. För så är även fallet med Jeanne-Mathilde Claude (*bild 10*) och Lætitia Raphaël (*bild 11*). Det är varken de vackra håruppsättningarna eller de utsmyckade dräkterna som för fram personligheten. Det som framhäver det "nakna" ansiktet är de omslutande sjalarna. Det är personen bakom allt rysch och plysch som Chaplain vill få fram och visa.

Två kvinnor som låtit sig avbildas i vardagskläder är Sophie-Marguerite Wallon (*bild 12*) och Sarah Gustave Simon (*bild 13*). Den förstnämnda är avbildad på en plakett i vänsterprofil. Hon har håret uppsatt i en stor flätad knut och bär en kräslus med hög krage fastspänd med en oval brosch. Dräkten och håret ett intryck av stränghet, men denna stränghet återfinns ej. Hon var gift med Henri-Alexandre Wallon (*bild 14*), historiker och politiker som 1871 fick igenom ändringsförslaget som markerade inrättandet av tredje republiken. Han lät ersätta orden "Le Maréchal Mac-Mahon est élu..." med "Le Président de la République est élu..."

De stora medaljerna och plaketterna är mycket detaljrika och man skulle kunna tro att de som är utförda i mindre format inte skulle ha samma höga kvalitet. Men så är inte fallet. Den gjutna medaljen av Sarah Gustave Simon är ett mycket bra exempel på detta (*bild 13*). Hon är avbildad i vänsterprofil och bär mycket vackra och exklusiva kläder. Materialen verkar vara siden, sammet och päls. En brosch är fäst vid pälskragen. För att förhöja elegansen bär hon en hatt med plymer. Denna dam ger ett mycket raffinerat och ele-

9. Marie Gortchacow-Stourdza – Villa Syracuse, Sorrente 1895.
Skala 1:1.

10. Jeanne-Mathilde Claude 1887.
Skala 1:2.

11. Lætitia Raphaël 1890. Skala 1:2.

13. Sarah Gustave Simon 1889.
Skala 1:1.

14. Henri Alexandre Wallon 1896.
Skala 1:2.

12. Sophie-Marguerite Wallon 1896.
Förminskad.

gant intryck. Hon har rena och mjuka ansiktsdrag. Chaplain har endast skrivit in hennes förnamn men han har valt ett typsnitt som passar in på damen, nämligen gotiskt typsnitt.

C. G. Laurin beskriver den på följande sätt:

"... hur ger den låga reliefen på den lilla guldmedaljen, kallad Sarah, om möjligt ännu mer ett intryck af den mest aristokratiska kvinnlighet. Detta dampporträtt, stort som en tvåkrona, skulle kunna tillfredsställa den mest entusiastiska beundrare af damen i fråga. Sällan har bredd i utförandet och ett mikroskopiskt återgivande af hvarje detalj (observera hatten) förekommit i ett och samma konstverk. Trots det obetydliga formatet nås här en storartad effekt. Man får bland annat se, att den modärna kvinnodräkten kan t.o.m. på ett så allvarligt konstverk som en medalj vara af ypperlig skönhetsverkan."⁷

Barnen

De mest utsökta medaljerna är de som visar barn. Konstnären har utfört en medalj där han har avporträtterat

15. Marthe Heuzey 1889. Skala 1:2.

18. Louise, Marcel, Suzanne och Maurice Chaplain 1886. Skala 2:3.

16. Anna och Germaine Sée 1892.
Förminskad.

17. Anna och Hélène de Brancovan 1892.
Förminskad.

sina egna barn (bild 18). De är alla avbildade i vänsterprofil och de har alla en allvarsam min, en min som barn brukar ha när de blivit tillsagda att sitta still. Men för vissa är inte leken långt borta. Man ser i deras ansiktsuttryck att de är på språng mot väntande lekar. Detta är speciellt markant hos Marcel och Suzanne. I Marcells blick kan man nästan se att han har något oavslutat hyss som han snart skall återuppta. Från Suzannes hår kan man se att hon sprungit, det är inte så välkommat som hos storsyster Louise. Louise, som är äldst i barnskaran, har inte de barnliga anletsdragen längre. Hon ser mer allvarlig ut. Hon bär den franska skoluniformen och det ser mer ut som om hon skall läsa läxor än leka. Enligt C.G. Laurin har Louise "en rent af rörande blandning af öppenhet och allvar i sin klara blick".⁸ Den yngste, Maurice, är ett spädbarn. Det verkar som om han inte har något hår, men tittar man närmare kan man ana det lätta och mjuka fjunet på hans hjässa. Han har ett spädbarns karaktäristiskt plutande mun. Det märkliga med denna medalj är att Maurices porträtt nästan har smält samman med bakgrunden. De andra barnen framträder mer i relief. Kan förklaringen ligga i det att Maurice dog i spädd ålder och att medaljen faktiskt är gjuten efter hans död? I sådant fall har Chaplain

lyckats att trots den kalla metallen återskapa den kärlek som han kände för sonen.

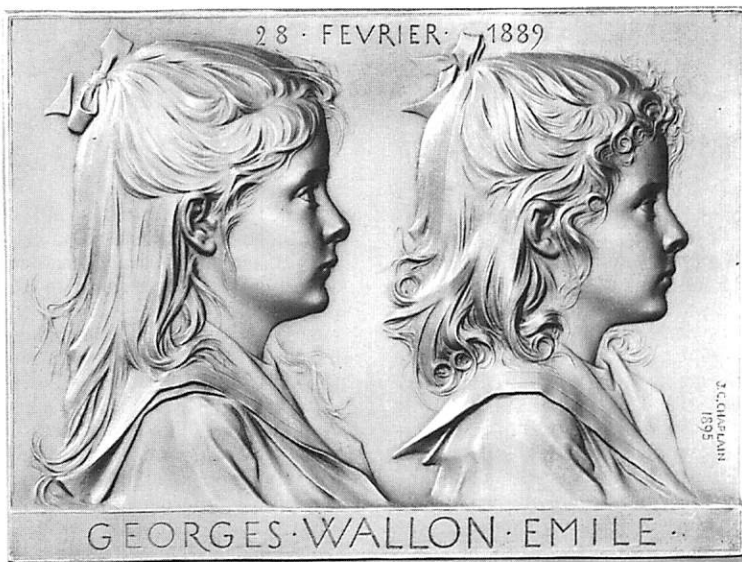
En gjuten medalj i det mindre formatet återfinns också bland barnmedaljerna (bild 19). Vid första ögonkastet skulle man kunna tro att barnet heter Simon. Men den lilla flickan heter Marguerite Simon. Bakom barnets rygg kan man skymta en prästkrage, som på franska heter *marguerite*. Hon har långt utsläppt hår som delar sig över höger axel för att visa den stora veckade kragen. Detta anspelar återigen på prästkragen. Chaplain har inte bara varit lekfull med förnamnet utan även med årtalet, som han placerat i en romb och månaden som är *X^{BRE}*, det vill säga den tionde månaden, på franska *octobre* (oktober).

Det finns en plakett som är mycket märklig. Det är den över barnen Wallon (bild 20). De bär något som liknar sjömanskostymer och båda har långt hår uppsatt med en rosett. Anletsdragen är mycket mjuka och man skulle kunna dra slutsatsen att det är två flickor. Men när man läser namnen på listen blir man förbryllad. Det står nämligen: **GEORGES . WALLON . EMILE .**, två pojknamn. Enligt beskrivningarna i olika verk så är det också två pojkar.

Av den produktion av porträtt över kvinnor och barn som Chaplain har

19. Marguerite Simon 1888.
Skala 1:1.

20. Georges och Emile Wallon 1895. Förminskad.

Marie-Astrid Voisin är
konsthistoriker och tillfälligt anställd
vid Kungl. Myntkabinettet.

Litteratur

Andrew, A.P.: An international medallic exhibition, *The American review of review*, 1910.

Bra Böckers Lexikon, del 24, 1996.

Darnis, J.-M.: Catalogue général illustré des éditions de la Monnaie de Paris, Tome 3, Paris 1980.

Darnis, J.-M., Chaplain, J.-C.: *Bulletin de l'Association des amis du Musée Alain et de Mortagne*, 1988.

Ehrensverd, U.: Medaljgravören Erik Lindberg 1873-1966, Stockholm 1974.

Exposition des œuvres de J.-C. Chaplain, Paris 1910.

Foville, J. de: Le portrait dans la médaille moderne: J-C Chaplain, *Revue artistique et industrielle*, juin-juillet 1900.

Hachette le dictionnaire couleurs, Paris, 1991.

J. Chaplain, Graveur en médailles, Musée Percheron – Maison des Comtes, Mortagne-au-Perche, 1987.

Kjellberg, P.: *Les bronzes du XIXe siècle: dictionnaire des sculpteurs*, Paris 1987.

Laurin, C.G.: Ur Nationalmusei medaljsamling, *Vår Jord*, Ljus förlag 1911.

Lechevallier-Chevignard, G.: La manufacture de porcelaine de Sèvres, Paris 1908.

Lindberg, E.: Den moderna franska medaljen, *Ord och Bild*, februari 1911.

– En politisk medalj i två varianter, *Nordisk numismatisk årsskrift 1957-1958*, Stockholm 1958.

Marx, R.: Les médailleurs français depuis 1789, Paris 1897.

– The latest evolution of the medal in France, *The Studio*, February 1902.

– The Renaissance of the Medal in France, *The Studio*, October 1898.

Mazerolle, F., Chaplain, J.-C.: Biographie et Catalogue de son œuvre, *Gazette numismatique française*, 1897.

Migeon, G., Chaplain, J.-C.: *Art et Décoration*, 1900.

Petit Larousse Illustré, Paris, 1923.

Saunier, Ch.: La médaille contemporaine en France, *L'Art décoratif*, Septembre 1901.

– La médaille contemporaine en France, *L'Art décoratif*, Octobre 1901.

Thieme und Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, band VI, Leipzig 1912.

– *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, Band 18, München 1997.

Wischn, E.: Medaljer med mjuka linjer, *En årskrönika från Statens historiska museer*, 1996.

Noter

¹ J. Chaplain, Graveur en médailles, Musée Percheron – Maison des Comtes, Mortagne-au-Perche, 1987, s. 2, 3 och 17.

² J. Chaplain, not 1 a.a., s. 21.

³ Foville, J. de : Le portrait dans la médaille moderne : J-C Chaplain, *Revue artistique et industrielle*, juin-juillet 1900.

⁴ Saunier, Ch.: La médaille contemporaine en France, *L'Art décoratif*, Septembre 1901, s. 239.

⁵ Saunier, Ch., not 4 a.a., s.239.

⁶ Valakiet är en av Rumäniens historiska huvuddelar, belägen mellan Transsylvaniska alperna och Donau. *Bra Böckers Lexikon*, del 24, 1996, s. 171.

⁷ Laurin, C.G., Ur Nationalmusei medaljsamling, *Vår Jord*, Ljus förlag 1911.

⁸ Laurin, C.G., not 7 a.a.,

Jean Le Clerc återuppräktad genom en upptäckt i Lovisa Ulrikas bibliotek

Av Gay van der Meer, Haag

I den numismatiska världen är Jean Le Clerc känd som författare till en bok som behandlar nederländska historiska medaljer med titeln *Explication historique des principales médailles ... des Pays-Bas*¹. Den kom ut 1723 som ett slags appendix till samme författarens *Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas*², men utan författarnamn på titelbladet och i ett separatband. Den fullständiga texten på titelsidan till sistnämnda verk, obestriddligen författat av Le Clerc, har lett till antagandet att han också var identisk med den som skrivit *Explication Historique*, något som forskarna sett som fastställt. Jean Le Clerc har alltid haft ett väl-förtjänt anseende som en kompetent och kritisk forskare. Han skrev många lärda verk om teologiska, filosofiska och historiska ämnen. Men boken om de nederländska medaljerna däremot är ett ovetenskapligt arbete, uppenbart komplicerat i största hast, fullt av fel och brister. Jämförd med Gerard van Loons berömda standardverk om holländska historiska medaljer³ – som kom ut samma år – är den värdelös som handbok. Därför är det föga förvånande, att den aldrig citeras som en sådan. Men är det verkligen Jean Le Clerc som författat denna så okarakteristiskt slarviga bok?

Le Clercs levnadsbana

Le Clerc föddes den 29 mars 1657 i Genève och hörde till en familj av lärda protestanter. Han studerade först teologi och filosofi i sin hemstad och reste sedan mellan 1681 och 1683 i Frankrike och England. Sistnämnda år kom han till Nederländerna, där han blev medlem av en liberal-protestantisk församling, Remonstrantse Broederschap. Från 1684 bosatte han sig permanent i Amsterdam. Samma år utnämndes han till professor i filosofi, klassisk litteratur och hebreiska, till vilka ämnen lades kyrkohistoria från 1712. Som teolog förordade han religiös tolerans. I sina historiska arbeten nalkas han alltid uppgifterna med en källkritisk blick, i kontrast till många av sina samtida – forskare som betraktade de antika historikernas krönikor med överdriven vördnad. Det

var Le Clercs åsikt, att man alltid skulle behandla de historiska källorna fullständigt opartiskt, såväl de antika som de moderna (ja, to m Bibel). Emellertid måste man, för att kunna skapa sig en egen uppfattning, alltid ha en grundlig kännedom om den historiska bakgrunden till den period man behandlade. Allt detta tycks oss vara självklart, men det var det inte på Le Clercs tid.

Förutom böcker skrev Le Clerc också åtskilliga kritiska recensioner i tidskrifter som han själv varit med om att grunda⁴. Han redigerade också arbeten av andra lärda, tex Erasmus och Grotius. Han avled den 8 januari 1736 i Amsterdam⁵.

Ett hastverk om nederländska medaljer

I en artikel om van Loons liv och gärning⁶ behandlades också arbetet *Explication historique des principales médailles ... des Pays Bas*, som då ännu allmänt antogs vara författat av Jean Le Clerc, och det gavs då en kritisk genomgång. Dess text är mycket summarisk, många medaljer har fått felaktig storlek; på kopparsticken återges de ofta inkorrekt; åt- och fransidor har kombinerats oriktigt. Författaren har ibland konstruerat medaljer som inte existerar genom att sammanföra element från flera olika sådana på gravyrerna. Den inbördes kronologiska ordning i vilken medaljerna behandlas är ofta godtycklig, i mycket också beroende av att han har förbundet dem med helt andra händelser än dem som de varit avsedda att erinra om. Deras årtal anges inte klart och tydligt i själva texten och författaren skiljer inte mellan samtida medaljer och sådana som tillkommit långt senare än tilldragelsen de skildrar. Medaljporträtten är mediokert graverade, många detaljer har förenklats och bokstäverna i inskrifterna har ofta placerats på ett skiljaktigt sätt jämfört med hur de fördelar sig på de verkliga medaljerna. Författarens tolkning av symboliken är inte sällan en helt annan än van Loons, gång efter annan dessutom uppenbart felaktig.

För att ge ett exempel, så finns det en stor medalj som på åtsidan bär ett porträtt av Antoine Perrenot, biskop

av Arras, senare kardinal Granvella⁷, med en kräkla i sin högra hand. Fransidan avbildar ett skogklätt landskap med exotiska djur nära en flod, i vilken en enhörning doppar sitt horn. Inskriften lyder: CAETERIS AEQUE AC SIBI (= För andra, liksom för honom själv). Van Loon anser, alldeles korrekt, att den legendariska enhörningen, vars horn enligt Plinius och andra böcker om emblematiken ansågs ha en renande effekt, här måste symbolisera Perrenot, eftersom denne försökte purgera den romersk-katolska doktrinen från den protestantiska smittan. Enhörningen renar vattnet (som symboliserar den katolska kyrkans rätta lära) för såväl sig själv som för de andra djuren. I marginalen citerar van Loon de författare på vars verk han grundar sin kunskap om enhörningen. Författaren till *Explication historique* däremot nämner inte ens enhörningen, trots att den kan ses alldeles tydligt på illustrationen. Däremot saknas en del andra inslag i bilden av fransidan, som t ex en elefant och en liten bro. Författaren tror sig se ett vattenfall, vilket inte står att finna varken på bilden eller på den verkliga medaljen, och tror i konsekvens med denna felsyn, att inskriften skall tolkas som att vattnet faller lika för alla djuren! Enligt honom är detta en symbol för att Perrenot som biskop var en herde för hela sin flock, av vilket släkte dess medlemmar än må ha varit.

Författarens skrytsamma anspråk i förordet till boken om nederländska medaljer, anknuten till Le Clercs verk om Nederländernas historia, går ut på att hans bok är mycket överlägsen det arbete som Bizot gav ut 35 år tidigare⁸, och det är uppenbarligen oberättigat.

Med tanke på Le Clercs anseende som en kritisk och kompetent vetenskapsman är det alldeles ofattbart, att han kan ha skrivit en så dålig bok om holländska medaljer. Mot slutet av förordet till sin *Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas* kommer han med ett säreget påpekande:

Je ne dis rien de l'explication des Médailles, qui sont à la fin de ce Volume. Je ne m'en suis nullement mêlé. Les Libraires, qui les avoient déjà, ont cru devoir les employer, & bien des gens leur sauront gré (= Jag säger ingenting om

EXPLICATION
HISTORIQUE
DES
PRINCIPALES
MEDAILLES

Frapées pour servir

A
L'HISTOIRE
DES
PROVINCES-UNIES
DES PAYS-BAS.

Caricature
Où l'on trouve une suite d'écussons dans l'histoire des Provinces-Unies depuis la fin du XV. Siècle que les Français ont jugé de la Maison de Bourgogne dans celle d'Autriche, jusqu'au Traité de Barrière conclu en 1716.

Par M. DE LIMIERS Docteur en Droit.

A AMSTERDAM,
Chez L'HONORÉ & CHÂTELAIN.
M. DCC. XXIII.

EXPLICATION
HISTORIQUE
DES
PRINCIPALES
MEDAILLES

Frapées pour servir

A
L'HISTOIRE
DES
PROVINCES-UNIES
DES PAYS-BAS.

Où l'on trouve une suite d'écussons dans l'histoire des Provinces-Unies depuis la fin du XV. Siècle que les Français ont jugé de la Maison de Bourgogne dans celle d'Autriche, jusqu'au Traité de Barrière conclu en 1716.

A AMSTERDAM,
Chez L'HONORÉ & CHÂTELAIN.
M. DCC. XXIII.

T.v. titelsidan till *Explication historique*, där de Limiers anges som författare. Greve Carl Gustaf Tessins namnteckning på sin vanliga plats – han skrev nästan alltid sitt namn just där i alla sina böcker.

T.h. den vanliga, anonyma titelsidan till samma arbete.

Lovisa Ulrikas numismatiska boksamling, Vitterhetsakademiens bibliotek, uppställd i Kungl. Myntkabinettet, Stockholm.

Foto Jan Eve Olsson.

Förklaringen av medaljerna i slutet av denna volym. Jag har inte haft något att skaffa med dem. Bokhandlarna [dvs hans förläggare L'Honoré och Châtelain], som redan hade dem, ansåg sig böra använda dem, och många människor kommer att vara dem tacksamma för detta.)

Frågan är, om ordet "dem" bara syftar på de graverade bilderna av medaljerna. I den tidigare artikeln om van Loon⁹ antogs det förhålla sig så, därför att vid den tidpunkten fanns det ännu ingen anledning att betvivla Le Clercs författarskap till *Explication Historique*. Detta antagande var kanske inte alldeles tillfredsställande, med det kunde styrkas med en anmärkning av van Loon i dennes senare arbete *Heedendaagsche Penningkunde*¹⁰. Där klagör han det förhållandet, att utgivarna av *Explication historique* hade använt gravyrer av medaljer för perioden 1555-1566, och en vinjett i början av texten, som hade tillverkats på beställning av van Loon själv för just dessa förläggare vid den tidpunkt då de planerade att

ge ut hans standardverk *Nederlandsche Historipenningen*. Enligt honom hade de också nyttjat de gamla kopparsticken som använts av Bizot (förmodligen menar han illustrationerna i översättningen till holländska, se not 8), och som de hade köpt¹¹. Le Clercs påstående, att förläggarna redan ägde "dem", kunde därför tolkas på det sätt som angivits ovan.

Van Loon berättar om sina problem med utgivarna L'Honoré och Châtelain i sin *Hedendaagsche Penningkunde*. Från början hade de åtagit sig att förlägga hans *Nederlandsche Historipenningen*, men när de plötsligt presenterade omöjliga krav (de begärde att van Loon skulle skära ner texten kraftigt och att arbetet skulle ges ut på franska i stället för på holländska), tog han tillbaka sitt manuskript. Eftersom de hade hotat med att vidta drastiska mått och steg om han gav ut sitt arbete hos någon annan, tog det van Loon sex år, eller till 1723, att få tag på en samman-

slutning av fem förläggare som var redo att ge ut del ett av de till slut fyra volymer som kom att publiceras om *Nederlandsche Historipenningen*. L'Honoré och Châtelain måste under mellantiden ha uppdragit åt en annan författare att skriva *Explication historique des principales médailles ... des Pays Bas* i enlighet med de krav de ställt på van Loon. De gav ut den samma år (1723). Men var denne andre författare verkligen Jean Le Clerc, eller hur skall man tolka hans något gåtfulla anmärkning, att han inte hade något att göra med "dem", eftersom utgivarna redan hade "dem" – kanske som att någon annan hade skrivit boken om nederländska medaljer, som de sedan kopplat samman med hans eget verk om Nederländernas historia?

Den verkliga författaren avslöjad

Lyckligtvis har upptäckten i Stockholm av ett märkligt exemplar av

Gravyr över medaljen med biskop Perrenots (senare kardinal Granvella) porträtt, korrekt frånsida, återgiven hos van Loon, *Nederlandsche Historipemning* I, s 48:1.

Explication historique kunnat fastslå, utan minsta återstående tvivel, vem som var ansvarig för innehållet i boken. På andra sidan i förordet till denna bok har författaren själv antytt något som för länge sedan skulle ha hjälpt oss att identifiera honom – om inte utgivarna hade gjort så att alla tappat spåret genom att kombinera publiceringen – utan något författarnamn på titelbladet – med utgivningen av Le Clercs *Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas*. I detta förord hänvisar författaren till en essay han skrivit tidigare, tryckt för "Tom. VII. de l'Atlas Historique, Dissert. VI. pag. 17". Denna antologi hade givits ut i Amsterdam år 1720. Enligt uppgift i den välkända katalogen över numismatiska arbeten av I. G. Lipsius¹², utgiven 1801, var författaren till denna studie över medaljer en viss Henri Philippe de Limiers¹³. Nu bevisar stockholmsexemplaret av *Explication historique* att denne de Limiers är den verkliga och obestriddige författaren till boken¹⁴.

I Kungl Myntkabinetet i Stockholm befinner sig det numismatiska bibliotek som uppkallats efter dess ägare, drottning Lovisa Ulrika (1720-1782) av Sverige, syster till Fredrik den store av Preussen, hustru till den obetydliga kung Adolf Fredrik och mor till den snillrike Gustav III. Just nu arbetar bibliotekarien vid Vitterhetsakademiens bibliotek, C.-O.

Strandberg, med en kommenterad och illustrerad katalog över detta bibliotek, som en gång tillhört denna konstälskande och lärda drottning. Under arbetets gång kom han fram till ett exemplar av *Explication historique des principales médailles ... des Pays-Bas* med en annorlunda version av titelsidan. Själva titeln och bokens innehåll är desamma som för alla hittills kända exemplar, men vinjetten längst ner på titelsidan är en helt annan¹⁵ och i detta fall är författarens namn tryckt precis ovanför, nämligen "Par M. de Limiers Docteur en Droit".

Vem var de Limiers?

De få uppgifter som publicerats om de Limiers liv är inte samstämmiga¹⁶. Flera författare uppger, utan att lämna några hänvisningar till arkiv eller litteratur, att han föddes i slutet av 1600-talet i den holländska republiken av föräldrar som var hugenotter (protestanter), dvs hade kommit från Frankrike, väl i så fall under den förföljelse som drabbade dem sedan Ludvig XIV upphävt ediktet i Nantes (1685) och som bekant ledde till en omfattande emigration. Enligt uppgift i Amsterdams stadsarkiv¹⁷ gifte han sig med (Marie) Henriette Moreau från Genève (årtalet anges inte, men troligen 1711/12, eftersom deras äldste son föddes i samma stad 1712/13). Det kan därför inte ute-

slutas att han kommit från Genève till Amsterdam.

Enligt anteckningar registrerade hos Centraal Bureau voor Genealogie i Haag blev Henriette Moreau, hustru till Henry Philipe (sic!) Delimier, från Genève, medlem av Amsterdam Walloon-kyrkan den 17 november 1715, och den 27 december betalade de avgiften för bröllopet. Emellertid har man inte påträffat någon registrering av vigseln i Amsterdam. En dotter föddes där samma år (22 oktober), och den andre sonen den 16 april 1717. I början av år 1724 flyttade familjen till Utrecht, där Henri Philippe de Limiers och hans hustru Henriette blev medlemmar av Utrechts Walloon-kyrka den 24 april. Han och hans familj beviljades borgerskap i staden från 4 april 1724 genom beslut av Utrechts stadsfullmäktige den 14 februari samma år. Enligt detta beslut garanterades de Limiers rätten att redigera, trycka och utge en holländsk och en fransk tidning på orten. Någon holländsk tidning utgives av honom har emellertid aldrig påträffats. Han avled den 18 augusti 1728, efterlämnande hustru och tre omtyckta barn, och begravdes i Jacobi-kyrkan¹⁸.

Arbeten av de Limiers

Titelsidan till exemplaret av *Explication historique* i Lovisa Ulrikas bib-

Missuppfattningar i återgivningen av framsidan i *Explication Historique*, s 12:2. Även porträttet är sämre i denna version.

liotek nämner att de Limiers var jurist, men han måste huvudsakligen ha sysselsatt sig med historiska studier och historiskt författarskap. Hans bäst kända arbeten, båda utgivna i Amsterdam, är dels en Ludvig XIV:s av Frankrike historia, omfattande hela sju band och tryckt 1717, därefter omtryckt tre gånger, och en Sveriges historia under Karl XII:s regering i sex band – illustrerad med medaljer – som gavs ut 1721 och trycktes om 1740¹⁹. Hans samtida brukade karakterisera honom som en kompilator av material som andra publicerat tidigare, i böcker eller framför allt i tidningar. Numera är han erkänd som en av de första författarna på området som sökte se opartiskt på de samtidshistoriska tilldragelserna och som ofta angav sina källor, i kontrast mot de flesta av hans kollegor på området²⁰.

Utgivarna av *Explication historique*, L'Honoré och Châtelain, hade förmodligen redan förberett publiceringen av denna bok när de fick veta, att van Loon – trots deras hot – till sist lyckats finna ett konsortium av förläggare som var villiga att ge ut det arbete som de själva ursprungligen skulle ha låtit trycka. Nu var det bråttom! Förmodligen lät de först trycka ett litet antal – eller kanske bara ett provexemplar – av *Explication historique* med de Limiers namn på titelbladet. Eftersom boken gavs ut tillsammans med Jean Le Clercs

Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas, en författare med större anseende och mera känd än de Limiers, måste utgivarna ha tänkt sig att *Explication historique* skulle gå att sälja ännu bättre om de låtsades som om också den var skriven av den förstnämnde.

Det är alldeles uppenbart att Le Clerc inte gillade idén och försökte skydda sitt namn och goda rykte med det något kryptiska uttalandet i slutet av sitt förord – återgivet ovan – varav det framgår, att han inte hade något att göra med de medaljbeskrivningar som utgjorde avslutningen på hans verk. Ett exemplar med de Limiers namn på titelsidan – hittills det enda kända – måste ha hamnat i Sverige. På denna sida läser vi ett namn, skrivet med bläck, nämligen greve Carl Gustaf Tessins, den berömda svenske diplomaten, politikern och konst-samlaren (1695-1770), som också innehade en hög ställning vid det svenska hovet. Han hade agenter på många håll ute i Europa, som hjälpte honom att köpa konst, mynt, medaljer och inte minst böcker (och auktionsskataloger). Detta gällde kanske inte i full utsträckning så tidigt som 1723, då Tessin ännu var i början av sin karriär och nyligen avslutat sin *grand tour d'Europe* och mest sågs som en livsnjutare. Han var visserligen redan hovintendent men det förefaller minst sagt osannolikt, att han ensam av Europas numismatiker

och samlare skulle ha fått sig tillsänt ett förhandsexemplar av boken.

Tessin sålde 1746 sina betydande numismatiska samlingar till Lovisa Ulrika, då kronprinsessa (drottning blev hon 1751)²¹. Hans exemplar av *Explication historique* kom till hennes numismatiska bibliotek tidigast 1746 och senast 1754²², det är det kom till en brytning mellan kungaparet och Tessin, varigenom denne inte längre kunde studera sina f d samlingar och sitt f d bibliotek, som placerats hos Lovisa Ulrika på Drottningholms slott. (Dessa samlingar löstes in av staten på 1760-talet, då drottningens privata ekonomi blivit mycket dålig, men lämnades diskret kvar på Drottningholm till långt efter hennes död.)

Tack vare upptäckten av detta ur bibliografisk synpunkt intressanta exemplar av *Explication historique* har det nu kunnat bevisas, att Henri Philippe de Limiers är ansvarig för alla fel och brister i detta arbete. Jean Le Clercs goda rykte som en kritisk och noggrann forskare förblir därigenom intakt. Men å andra sidan spelar han inte längre någon roll i nederländsk numismatik.

Noter

¹ *Explication historique des principales médailles, frappées pour servir à l'histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas*. Amsterdam 1723.

- ² [Jean] Le Clerc, *Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas, qui contient ce qui s'est passé depuis l'an MDLX jusqu'à la fin de l'année MDCCXIII. Avec les principales médailles et leur explication, depuis le commencement jusqu'au Traité de Barrière conclu en 1716*, 2 volymer, Amsterdam 1723. En översättning till holländska utgavs 1730 i tre band, men den saknar *Explication historique des principales médailles ... des Pays-Bas* i översättning. I biblioteket vid Rijksmuseum Meermano-Westreenianum i Haag har man bundit ihop första volymer av *Histoire* med *Explication historique* till ett band.
- ³ G. van Loon, *Beschryving der Nederlandsche Historipenning ...*, 4 volymer, 's-Gravenhage 1723-31. Upplaga på franska: *Histoire métallique des XVII provinces des Pays-Bas ...*, 5 volymer, La Haye 1732-37 (med skiljaktig paginering).
- ⁴ *Bibliothèque universelle et historique* (1686-1693); *Bibliothèque choisie* (1703-13), fortsatt som *Bibliothèque ancienne et moderne* (1714-27).
- ⁵ *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek* (utg. av P. C. Molhuysen och P. J. Blok), Leiden 1911-37. Jonathan I. Israel, *De Republiek 1477-1806*, II, Franeker 1996, s 773 och 1121f.; engelsk originalversion: *The Dutch Republic. Its Rise, Greyness and Fall, 1477-1806*, Oxford 1995.
- ⁶ G. van der Meer, Gerard van Loon (1683-1758). Medallist theory and practice, *Medals and Coins from Budé to Mommsen, Warburg Institute Surveys and Texts XXI*, London 1990, s 87-99, spec. s 90-91. En utvidgad version på holländska har publicerats i *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 81, 1994, s 63-84 (se spec. s 73-75).
- ⁷ Maria Cano har attribuerat den till Leone Leoni, se anmälan av Philip Attwood i *The Medal* 25 (1994), s 124. I *Explication historique* återfinns den, odaterad, på s 12,2 (nr 19), i van Loons *Nederlandsche Historipenning* på s 48,1, daterad till 1560. Se också M. Bernhart, Die Granvella-Medaillen des XVI. Jahrhunderts, *Archiv für Medaillen- und Plakettenkunde* 2, 1920/21, s 109 och 114, nr 7.
- ⁸ P. Bizot, *Histoire métallique de la République de Hollande*, Paris 1687; Amsterdam 1688 och 1690 (med ett supplement av J. Oudaen). Översättning till holländska med supplementet inarbetat: *Medatische historie der Republyk van Holland*, Amsterdam 1690. Kopparsticken i Bizots verk är ofta ännu sämre än de som återfinns i *Explication historique*.
- ⁹ Se not 6.
- ¹⁰ G. van Loon, *Hedendaagsche Penningkunde*, 's-Gravenhage 1732/34, s 136-137. Se också hans *Inleiding tot de Heedendaagsche Penningkunde*, Amsterdam 1717, s 44-45.
- ¹¹ En jämförelse mellan kopparsticken i *Explication historique* och dem i Bizots arbete visar, att van Loon misstagit sig. Det är inte samma bilder. Det är okänt vem som graverade medaljbilderna i det arbete som tillskrivits Le Clerc. Vinjetten i början av texten avbildar Karl V:s abdikation 1555, som graverades av Jacob Schijnvoet för van Loons *Nederlandsche Historipenning*, och som L'Honoré och Châtelain lade sig till med för *Explication historique*. Detta betyder alltså inte, att Schijnvoet dessutom graverade de övriga medaljerna i den boken.
- ¹² I. G. Lipsii *Bibliotheca numaria sive Catalogus auctorum qui usque ad finem seculi XVIII de re monetaria aut numis scripserunt*, I, Leipzig 1801, 230.
- ¹³ Den förste som lade märke till denna antydning var E. O. G. Haitsma Mulier i en artikel i *Bijdragen en Mededeelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 102 (1987) 3, s 465, not 42; här undrar han, om förordet till *Explication historique* möjligen kan ha skrivits av de Limiers, men han ifrågasatte aldrig själva författarskapet till boken.
- ¹⁴ Jag är tacksam för att Lars O. Lagerqvist, Kungl. Myntkabinettet – Sveriges Ekonomiska museum, Stockholm, gjorde mig uppmärksam på de motsägelsetfulla titelsidorna på de två exemplar av *Explication historique* som finns där, och för att ha sänt mig ett fotografi av den titelsida som avslöjar den verkliga författarens rätta namn. Han har också haft vänligheten att översätta denna artikel till svenska för publicering i *SNT*.
- ¹⁵ Det är samma vinjett som pryder den sista sidan i Le Clercs *Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas*, som L'Honoré och Châtelain uppenbarligen tillgrepp för denna första version av titelsidan till *Explication historique*.
- ¹⁶ *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (se not 5). De Limiers dödsår är där felaktigt angivet som 1725. W. P. Sautijn Kluit, Hollandsche en Fransche Utrechtsche Couranten, *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht I* (1877), s 26-168, särskilt s 58-87. G. C. Gibbs, The Role of the Dutch Republic as the intellectual Entrepôt of Europe in the seventeenth and eighteenth Centuries, *Bijdragen en Mededeelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 86 (1971), s 342; G. C. Gibbs, Some intellectual and political influences of the Huguenot Emigrés in the United Provinces, c. 1680-1730, *ibidem* 90 (1975), s 277-279; E. O. G. Haitsma Mulier (se not 13), s 460-461.
- ¹⁷ Otto Schutte, sekreterare vid Höga Adelsrådet i Haag, har haft vänligheten att gå igenom genealogiska uppgifter i Amsterdams stadsarkiv för min räkning. Registret för Amsterdams Wal-
- loon-kyrka var tyvärr inte tillgängligt vid detta tillfälle, och därför har det inte varit möjligt att fastställa varifrån och när Henri Philippe de Limiers kom till Amsterdam.
- ¹⁸ Begravningsbok för staden Utrecht, i stadsarkivet där. Hans änka anhöll om bekräftelse på den avlidnes tillstånd att ge ut den franskspråkiga tidningen, *Gazette d'Utrecht*, men det vägrade stadsfullmäktige att medge. Emellertid fortsatte hon i alla fall, och därefter sonen Henri François, att ge ut tidningen till 1758, då den övertogs av en ny utgivare. Se W. P. Sautijn Kluit (not 16), s 60-87.
- ¹⁹ *Histoire de Suède sous le règne de Charles XII ... enrichie de médailles et de plusieurs autres figures*, par M. de Limiers, Docteur en Droit, Amsterdam 1721, 6 volymer i oktav. I sitt förord påpekar författaren, att han översatt medaljbeskrivningarna till franska. Samma år utkom en översättning till holländska av detta arbete i Amsterdam, men här står Izaak Le Long (1683-efter 1760) angiven som författare. Det är inte fullt klarlagt, om de Limiers översatt Le Longs verk till franska, eller tvärtom.
- ²⁰ Gibbs 1975, s 278.
- ²¹ Lars O. Lagerqvist, Das Sammeln deutscher Münzen und Medaillen in Schweden des 18. Jahrhunderts. Beispiel Carl Gustaf Graf Tessin und Königin Luise Ulrika, *Commentationes Numismaticae 1988, Festschrift für Gert und Vera Hatz zum 4. Januar 1988 dargebracht*, Hamburg 1988, s 331-351, spec. s 336. Drottningen fullgjorde inte sin sista betalning förrän 1754. Hon lät binda om eller nybinda de flesta böckerna i helfranska skinnband med sitt vapen stämplat i guld på pärmarna och har någon gång låtit klippa bort Tessins namn. Som nämnts förvärvade staten samlingarna (1762).
- ²² Vänligen meddelat av C.-O. Strandberg, som arbetar med den snart utkommande, ovannämnda katalogen (på engelska) över drottningens numismatiska bibliotek. □

BÖCKER OCH MYNT

Köpes och säljes!

- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

Besök efter
överenskommelse

BOK & ANTIK AB

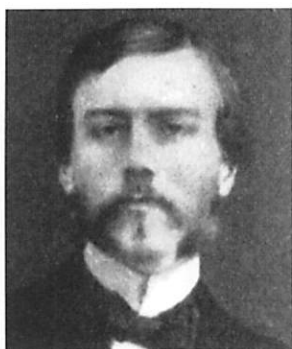
Box 6078, 187 06 Täby.

08-510 128 18

Greve Pehr Ambjörn Sparres pappersprovsamling

I ett av Kungl. Myntkabinetts seldskåp ligger ett slitet läderfodral med ett spännande innehåll. Där ligger nämligen ett vackert läderalbum med kanter och beslag av mässing. Albumet består av ett hundratal sidor med inklustrade sedel-, pappers- och tryckprover från 1800-talets mitt. Samlingen har tillhört Pehr Ambjörn Sparre och fungerade såsom arbetsmaterial i dennes verksamhet. Albumet har sedan ärvts inom Sparreska familjen för att till slut överlämnas som gåva till Svenska Handelsbankens Bankmuseum. Sedan 1974 ingår detta museums samlingar i de som tillhör Kungl. Myntkabinetten.

Greve Pehr Ambjörn Sparre (föddes i Karlskrona 1828 och avled i Paris 1921) var en av Sveriges mest begåvade och märkligaste män. Sparre blev student vid Uppsala universitet 1847 och var åren 1848-50 elev vid Motala mekaniska verkstad, där han under O. E. Carlsunds och E. A. Ollmans ledning fick utbildna sin medfödda, tidigt framträdande begåvning för mekanik. År 1852 blev han tillförordnad chef för Riksbankens sedelpappersbruk i Tumba.

Greve Pehr Ambjörn Sparre.
Detalj av målning av L. Sparre.

Redan tidigare hade han skaffat sig en ingående kännedom om pappers-tillverkning. Han utarbetade flera sinnrika uppfinningar, bl a ett nytt slags sedeltryck, varom han underhandlade med Riksbanken. År 1852 visade Sparre för ledamöter av riksdagens bankoutskott att papperet i de svenska sedelarna kunde göras av vem som helst. Han lär ha bjudit hem ledamöterna till sin egen bostad för att i köket visa hur lätt det var att kopiera det svenska sedelpapperet. Detta bevis för hans sakkunskap tycks dock inte ha räckt som bevis för att han skulle kunna bli ordinarie chef i Tumba. Det blev en annan som fick befattningen. Förgäves sökte han genom egna skickligt gjorda sedelförfalskningar övertyga franska och engelska centralbankerna om nödvändigheten av att införa nya sedeltyper. Efter det att Sparre lämnat Tumba studerade han en kortare tid medicin i Uppsala.

Sin första framgång vann han med en maskin för tryckning av frimärken. De med denna maskin framställda frimärkena (1855) var de första i Sverige. De ritades, graverades och trycktes av Sparre. År 1861 lämnade han Sverige och bosatte sig i Paris, där han fortsatte sin verksamhet som uppfinnare.

I Frankrike började Sparre intressera sig för de franska sedelarna som han ansåg var alltför lätta att förfalska. Franska statsbanken påstod däremot, när Sparre framkastade denna anklagelse "att de var omöjliga att efterapa". Trycket var på ena sidan i violett och på andra i blå färg, men båda sidorna var överdragna med ett gulaktigt fettämne som skulle hindra fotograferingen. "Jag kan fotografe-

ra dem", sade Sparre. "Nåja – även om ni kan eftergöra dem på det sättet så har vi vårt vattenmärke som ni kommer att gå bet på."

"Det kan jag också klara", framhärjade Sparre. Fotograferingen gick så till att han klöv sedeln på tjockleken, lade delarna på transparens och fotograferade dem. Léon Say, chef för den franska statsbanken sade, när han fick se resultatet: "Ja, det måste vi erkänna att fotografierna är sådana att det kan göras klichéer av dem. Men nu återstår vattenmärket – det går inte att klara." "Jo, det är lika lätt", påstod Sparre och sade till sonen, som också var närvarande: "Modellera republikhuvudet i profil som finns på sedeln i vax". När unge greven utfört detta gjorde han en metallavgjutning. Den genomsågades mycket fint som lameller, och sattes sedan in i en pappersform.

Då detta var gjort gick Sparre till bankchefen och frågade: "Vill ni låna mig och min son ert kök under tre timmar, så ska vi framställa vattenmärket. Vi har inga instrument med oss – ni får undersöka oss om ni vill, då vi går in och då vi går ut". Léon Say skrattade och ryckte på axlarna. Därefter plockade Sparrarna på sig formbitarna och köpte en ask extra fint lumpbrevpapper av märket "De la Rue". Detta var det enda synliga de hade med sig när de kom till experimentplatsen. Sedan de blivit vederbörligen inlästa, satte Pehr Ambjörn Sparre på en gryta och lade papperet i den i småstrimlor som fick koka och under omvisning så att det blev en massa. Han tog sedan fram formen och gjorde ett dussin sedelblanketter. När allt var klart signalerade de och blev utsläppta. Stor hjälpnad!

Sparre erbjöd sedan sitt "system" till franska staten under motivering: "Jag kan med billiga medel göra efter för billig pris". Man var imponerad, men man skulle tänka på saken! Månader gick, tiden förhållades. Vederbörande sökte själva leta sig till hans metod men det lyckades dem inte. Han föreslog att han själv skulle få leverera sedlar. Man vet inte idag vilket pris han begärde – men det var förmodligen avskräckande mycket pengar. Franska postverket antog sedermera för sina "bons de poste" det Sparreska systemet, som infördes där.

Enda vinsten av Sparres demonstration för Frankrikes statsbankchef

Kungl.

Myntkabinettet

Slottshacken 6

Vitterhetsakademiens

**biblioteks
numismatiska
boksamling**

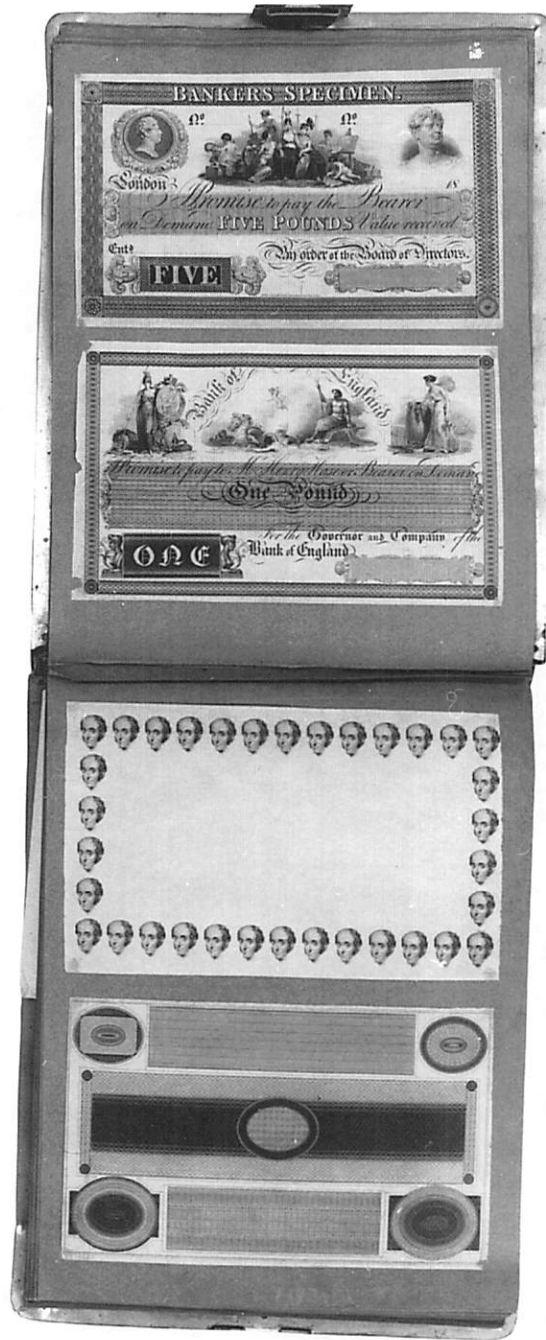
Torsdagar kl. 13 - 16

Bibliotekarie Carina Bergman

tel. 08-5195 5323

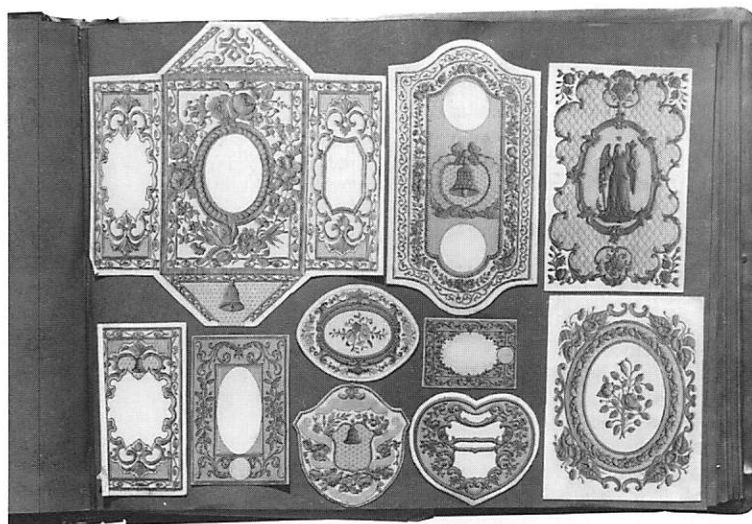
Provtryck av amerikanska sedlar.

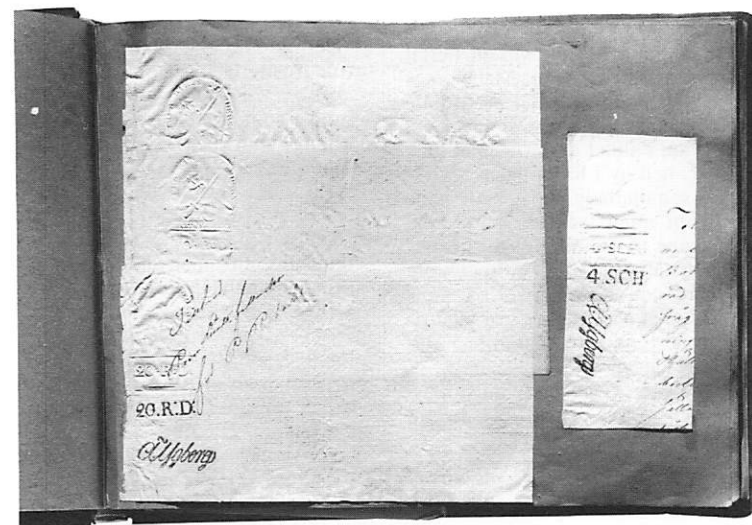
Exempel på brittiska sedelprov.

Sparres pappersprovssamling och det slitna fodralet.

Olika exempel på dekorativa element, som bl.a kunde användas på sedlar.

Olika exempel på charta sigillata finns i Sparres samling.

var att han erhöll officiell tillåtelse att tillverka falska sedlar eller med andra ord kopiera franska bankens sedlar i experimentsyfte. Han hade även i London demonstrerat sin otroliga skicklighet på området och slog Bank of England med häpnad. På fempundsedlarna fanns på i:et i "five" en liten vit tagg som kontrollmärke, vilket banken ansåg som fullt betryggande tillsammans med vattenmärket. Men Sparre överbevisade dem snart om motsatsen. Han gjorde en sedel med likadan tagg och vattenmärke och blandade den i en bunt med äkta sedlar. Sedan gick han upp i banken och sade: "I den här bunten finns en falsk sedel! Var god och undersök". De skarpsynta herrarna letade och så sade de: "Det är omöjligt – här finns ingen falsk sedel!" Då tog Sparre fram den äkta sedeln med samma nummer. Men det blev inte heller här någon affär för honom.

Tid efter annan tog han ut nya patent i Sverige. Sparre uppfann bl.a. en maskin för hålslagning av mönsterkort för jacquardvävstolar och en perforeringsmaskin för frimärken. Sparre var besatt av att uppfinna. Om han haft någon förståndig och pålitlig person som skött ekonomin, patentering av uppfinningar och dessas exploatering, hade han fått det på alla sätt lugnare och bättre. Men med Sparres totala brist på sinne för pengar och ekonomi, blev hans liv i hög grad tragiskt och ödesmättat.

Pehr Ambjörn Sparre ingick 1862 äktenskap med Teresita Barbavara. De två fick en son, Louis. Teresita avled 1867 i Pisa.

På Sparres gravsten på Cimetière de Bagneux invid Porte d'Orléans i Paris står hans valspråk, *Perge Animo Sperare* (Upphör ej att hoppas). Att hoppas var något som Sparre aldrig upphörde att göra.

JW

Foto: Jan Eve Olsson, KMK.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppges samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv.gunnar@swipnet.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Strandbergs Mynt

&
Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 8C, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Madeleine Greijer 1920 - 2000

Madeleine Greijer vid SNF:s 125-årsjubileum 5 december 1998.
Fotograf okänd.

Madeleine Greijer, en av SNF:s allra hängivnaste medlemmar, avled den 18 mars 2000 i Stockholm.

Madeleine var en person som jag kommer att minnas länge. Hon var generös och alltid beredd att hjälpa till med vad det än gällde. I Svenska Numismatiska Föreningen, där jag lärde känna henne i slutet av 1970-talet, var hon under lång tid en viktig och mycket uppskattad medlem. Hon ägnade föreningen stor omsorg och mycket av sin tid. Hon lade ned ett fantastiskt och glädjefyllt arbete inom många av SNF:s arbetsområden: i styrelsen som kassaförvaltare, vice ordförande, programsekreterare och kanske främst som en noggrann, omdömesgill och mycket uppskattad auktionskommissarie under många år. Under ett antal år var hon knuten till Stockholms Auktionsverk.

Det var en verklig fröjd att arbeta med Madeleine. Hennes alltid glada humör gjorde det lätt att komma igenom de svårigheter och problem som ibland uppstod. Madeleines stora intresse för SNF visade sig också publicistiskt. Hon var t ex en av drivande krafterna för att få fram publikationen om SNF:s verksamhet som ingår i vår serie *Smärre Skrifter*. Där ingår SNF:s stadgar, detaljerad medaljutgivningshistorik, hedersledamöter och korresponderande leda-

möter med persondata, personer som blivit belönade och ordförande genom åren. En reviderad och utökad upplaga kom till SNF:s 125-årsjubileum i december 1998, den sista stora föreningsfestligheten som Madeleine deltog i.

Madeleine var också samlare och expert på främst ryska mynt. Många samlare både inom SNF och utanför fick hjälp och råd av den alltid lika välvilliga Madeleine. Hon besökte ofta Kungl. Myntkabinettet. Där hjälpte hon till med bestämningen av de tidiga s.k. droppkopenkerna. Hon deltog även med ett flertal bidrag i *Svensk Numismatisk Tidskrift*. SNF visade Madeleine sin stora uppskattning för hennes fina insatser för föreningen genom att 1990 (vid 70-årsdagen) utse henne till korresponderande ledamot och att 1992 tilldela henne förtjänstmedaljen.

Personligen fick jag vid ett flertal tillfällen möta och känna Madeleines värme och omtanke. Ett tillfälle minns jag särskilt väl. Det är många år sen nu, i slutet av 1970-talet, och jag var helt ny i föreningens styrelse. En sommarhelg då jag själv hade hand om mina två små barn bjöd Madeleine in oss alla tre till hennes sommarställe på Blidö i Stockholm skärgård och vi njöt av Roslagens skönhet och Madeleines stor gästfrihet. Jag och mina barn glömmar aldrig dessa dagar.

Madeleine, Svenska Numismatiska Föreningen skall länge bevara Ditt minne med stor tacksamhet.

Torbjörn Sundquist

Erik Lindbergs fond

Två stipendier om vardera 30 000 kr för år 2000 har på förslag av nämnden och efter beslut av Kungl. Akademien för De Fria Konsterna tilldelats konstnärerna Pär Gunnar Thelander och Christian Wirsén med motiveringen, att de "i sina verk arbetat för en förnyelse av medaljkonsten, samtidigt som de också prövat dess gränser. Båda har också hållit medaljkonstens uttrycksmöjligheter levande".

Thelander har haft en separatutställning på Kungl. Myntkabinettet 1999. Båge har deltagit i FIDEMs utställningar, nu senast i Weimar år 2000.

LLT

Numismatisk avhandling

Pfennigmärkte und Währungslandschaften. Monetarisierungen im sächsisch-lawischen Grenzland ca. 965-1120. Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova series 15.

En numismatisk avhandling inom ämnet arkeologi försvaras av fil. kand. Christoph Kilger fredagen den 22 september 2000, Stockholms universitet, kl. 10.00, hörsal 8, hus D. Fakultetsopponent är Prof. Dr. Bernd Kluge, myntkabinettet Berlin, Staatliche Museen zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz.

Myntningen i Sachsen under 900- och 1000-talen är fortfarande till stora delar okänd i numismatiska sammanhang. Avhandlingens övergripande syfte är att studera introduktionen av myntekonomin i Sachsen efter ca 965 och hur användningen av mynt spreds även i de slaviska områdena under 1000-talet och början av 1100-talet.

Hertigdömet Sachsen tillhörde ett av de myntortstättaste områdena i det tyska riket. Hit hör anonyma myntgrupper som präglades i massiv omfattning som t.ex. Otto-Adelheid-Pfennige, Sachsenpfennige och niederelbische Agrippiner. Otto-Adelheid-Pfennige tillhör de vanligtaste tyska mynten i svenska fynd från sen vikingatid. En annan anonymlig myntgrupp som härstammar från myntorter i Sachsen är de s.k. Sachsenpfennige eller Wendenpfennige. Sachsenpfennige, som präglades under 1000-talet och pryds av olika korsmotiv på åtsidan, t.ex. ett likarmat kors eller ett pärlkors. De sena Sachsenpfennige visar också en tydlig förhöjning av randen, varför de också har kallats för Randpfennige i litteraturen. Under 1800-talet och i början av 1900-talet var Sachsenpfennige livligt omdebatterade i numismatiska kretsar. Man var osäker om dessa penningar präglades av sachsiska eller vendiska, dvs slaviska myntherrer. Faktum kvarstår att dessa penningar dominerade mynt- och silveromloppet totalt i de slaviska områdena öster om floderna Elbe och Saale under andra hälften av 1000-talet. Även i delar av Polen hör just Sachsenpfennige till de vanligaste i myntfynden, i Sverige är de däremot ganska sällsynta. Intresset för Sachsenpfennige har sedan debatten på 1800-talet och början av 1900-talet varit svårt inom den numismatiska forskningen. Det enformiga utseendet och den vanliga förekomsten i fynden har

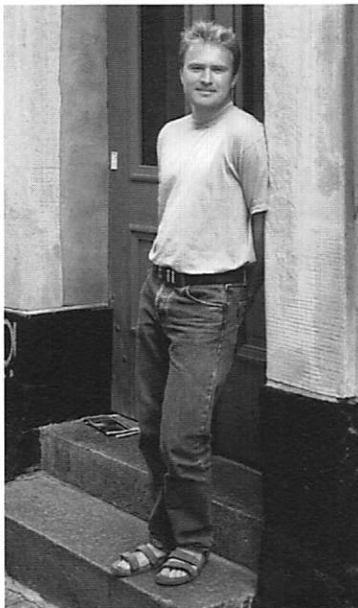

Sachsenpfennig. Myntort Naumburg eller Polen. Präglingstid ca 1100. Skala 2:1.

säkert varit en bidragande orsak till att Sachsenpfennige behandlats styvmoderligt bland samlare och forskare. Att de förekommer i så stort antal i fynden visar att de hade stor betydelse som betalningsmedel.

Bredvid Sachsenpfennige har även andra anonyma myntgrupper som präglades i gränsområdet undersökts. Hit hör de s.k. niederelbische Agrippiner, som fick en liknande betydelse i myntcirkulationen i de norra delarna av det elbslaviska området som Sachsenpfennige i söder.

Avhandlingen presenterar också en absolut kronologi för en rad myntorter som t.ex. Stade, Lüneburg, Bardowick samt Magdeburg, vilka ligger i direkt anslutning till det slaviska området. Dessutom har en rad mynttyper förts till orter som Bremen, Hamburg och den slaviska centralorten Starigard i Ostholstein. Med hjälp av denna analys var det möjligt att studera Sachsenpfennige i dess mynthistoriska sammanhang.

*Christoph Kilger, 1997.
Foto: Frédéric Elfver.*

De yngre Sachsenpfennige introducerades förmodligen av kejsar Henrik II som officiella betalningsmynt i de s.k. markområdena efter ca 1015. Markområdena tillhörde det tyska kejsarriket redan sedan början av 900-talet men beboddes av en slavisk befolkning. Ordet Mark betyder gräns. Markområdena fungerade som gränsland till det tyska riket gentemot grannrikerna Polen, Böhmen och de fria elbslaviska områdena i norr. Detta område, som idag omfattas av de nya östtyska delstaterna Sachsen-Anhalt och Sachsen, sträckte sig från floden Saale i väst till Oder och Neisse i öst. Här kunde den tyska kungamakten härskas relativt ostört av världsliga och kyrkliga intressen under hela 1000-talet. Skatten betalades direkt till kungen. Kyrkan kunde inte i sin tur utkräva tionden utan fick sina intäkter indirekt via kungamakten.

Min tes är att Sachsenpfennige tillhörde ett regionalt myntsystem initerat av kungamakten för att finansiellt stödja de olika missionsbiskopsdömena i markområdena. De präglades och hanterades förmodligen på de centrala marknaderna och biskopssätena. Dessa var Halle-Giebichenstein, Merseburg, Naumburg och Meissen. Under andra hälften av 1000-talet etablerades en myntekonomi med Sachsenpfennige även i de fria elbslaviska områdena i norr och stora delar av Polen.

Avhandlingen resulterar också i ett försök till en mer nyanserad förståelse av det tidigmedeltida myntväsendet. Användningen av mynt framtvingades av överhögheten i och med att man skapade ett standardiserat medium för nästan alla betalningssituationer. Införandet av ett officiellt betalningsmedel innebar stora förändringar för den enskilde i sättet att tänka och värdera. Myntanvändarna var tvungna att enbart bruka mynt som var gångbara på marknaden. Främmande mynt accepterades inte. Myntens användningsområden var lokala och begränsades till de

platser myntherrarna kunde tvinga fram användningen av sina egna mynt. Även vägning av silver var förbjuden eller monopoliserades och utövades av marknads- och myntherrens myntväxlare. Den dagliga användningen av mynt var förmodligen förbehållen en liten grupp i samhället, t.ex. handelsmännen som bedrev fjärrhandel mellan de olika marknaderna i det tyska riket.

Introduktionen av myntväsendet kan beskrivas som ett antal olika processer som bestäms och formges av olika regionala, politiska, sociala, ekonomiska, kulturella och etniska förhållanden. Därför är det inte möjligt att tala om "en" process och "en" monetarisering utan om olika monetariseringar med olika monetära uttrycksformer och händelseförlopp.

Att studera olika myntsystem och användningen av mynt ger oss möjligheten att få en djupare förståelse hur överhögheten styrde på ett regionalt plan. Sachsenpfennige är ett exempel på mångfalden i det tyska myntväsendet under senvikingatid.

Avhandlingen är skriven på tyska men innehåller en omfattande sammanfattning på engelska.

CK

COMMENTATIONES DE
NUMMIS SAECULORUM
IX-XI IN SUECIA REPERTIS
NOVA SERIES NR. 15

CHRISTOPH KILGER

**Pfennigmärkte und
Währungs-
land-
schaften**

**Monetarisierungen
im sächsisch-slavischen
Grenzland ca. 965-1120**

Pris: 525,- inkl moms.

Porto tillkommer.

♦ ♦ ♦

Beställningar:

**NUMISMATISKA
FORSKNINGSGRUPPEN**

Bollhusgränd 1B, 111 31 STOCKHOLM
Tel: 08-674 77 50 Fax: 08-674 77 53

Gustav IV Adolf i porträttkonsten – sommarutställning på Gripsholms slott

Gustav IV Adolf var bara 14 år när fadern Gustav III mördades 1792. Det var nog en mycket osäker och rädd tonåring som tog över styret under förmyndarskap av en knappast vänlig farbror, hertig Karl, och en maktthungrig Reuterholm. Båda fiendligt inställda till den unge kungens fader. Någon riktig chans fick väl inte den nye monarken. När han väl kom till makten 1796 finns det ändå ett och annat på pluskontot. Reuterholm avpollletterades. Jordbrukets skiftesrörelse moderniserade landsbygden. Myntrealisationen 1803 var också ett bra beslut. Men riksdagen möttes bara en gång (i Norrköping 1800). Makten samlades kring kungen och hans rådgivare och tryckfriheten beskars ytterligare. Övergivandet av neutraliteten 1805 under Napoleonkrigen liksom katastrofen under finska kriget 1808-1809 har grundlagt bilden av en misslyckad monark. Hans känslomässiga avsky mot Frankrike och Napoleon anses ha blockerat en nödvändig omläggning av utrikespolitiken. Även om hans personliga ledaregenskaper var begränsade bör dock motgångarna sättas i relation till tidens för Sverige ogynnsamma storpolitiska läge, en sedan länge

Johan Tobias Sergel av sig själv skulpterandes Gustav IV Adolfs porträtt år 1805. Kungl. Akademien för De Fria Konsterna.

misskött armé och pågående upplösningstendenser bland officerare och civila ämbetsmän.

När man idag studerar målningar, teckningar, mynt och medaljer över Gustav IV Adolf tycker man nästan att porträtten avslöjar rädslan och sårbarheten. Man får inte känslan av att detta är mannen som skall rädda landet. De första mynten med porträtt utsattes för mycket hård kritik i pressen. Det var mynt- och medaljgravören Carl Gustaf Fehrman som

utfört ett porträtt av den nye unge kungen som väl mest liknade Gustav III. Man ansåg även att frisyren var alldeles för gammalmodig. Ett nytt försök från Fehrman sida 1793 gjorde inte saken bättre och kritiken kvarstod.

Medaljerna över kungen utfördes av en rad olika gravörer som tex: C. J. Wikman, Gustaf Liungberger, Daniel Fehrman, Carl Gustaf Fehrman, Lars Grandel och Carl Enhörning. En del var lyckade medan andra inte håller måttet. Hur som helst är porträtten (i alla former) ett spännande ämne för en utställning och en utställningskatalog. I detta syfte har Nationalmuseet och Kungl. Myntkabinetet ingått i ett samarbete.

Utställningen "Galenpannan". Gustav IV Adolf i porträttkonsten invigdes på Gripsholms slott 27 maj 2000. Den stängs 10 september. Utställningsgruppen har bestått av Magnus Olausson, Solfrid Söderlind, Anneli Magnusson och Ian Wiséhn. Katalogen innehåller tre delar: "Gustav IV Adolf i porträttkonsten" (Magnus Olausson); "Utplånandet av före detta Konungens bild" (Solfrid Söderlind) och "Hans Maj:ts Lineamenter" (Ian Wiséhn). Det senare kapitlet tar upp mynt- och medaljporträtten.

Ian Wiséhn

Foto: ATA.

Medalj över Karl Gustavs, hertigens av Småland födelse på Drottningholm 25 augusti 1782. Det andra barnet på framsidan är prins Gustav Adolf. Gravör är Gustaf Liungberger.

Medalj slagen med anledning av att kungen återtar kanslersbefattningen vid Uppsala universitet 1796. Gravör är Lars Grandel.

Tre riksdalermynnt från åren 1793, 1797 och 1806. →

Medalj slagen med anledning av avtäckningen av Gustav III:s staty på Skeppsbron den 24 januari 1808. Gravör är Carl Enhörning. Kungen har nu kort hår. Vid slutet av år 1801 klippte han nämligen håret och antog en frisyr med tydlig anspelning på Karl XII. Han kallade den själv för à la Charles XII.

Silver, siden och sändebud från öst

Onsdagen den 21 juni öppnade utställningen *Silver, siden och sändebud från öst*. Utställningen, som är en länk i det riksomfattande projektet "Sverige och den islamiska världen" – ett svenskt kulturarv", har tillkommit på initiativ av Medelhavsmuseet i Stockholm med ekonomiskt stöd av Stiftelsen Framtidens Kultur och Projektet Kulturarv För Alla. Den är också en del av ett internationellt utställningsprojekt, "Islamic Art in the Mediterranean".

I Kungl Myntkabinettets samlingar finns många föremål som vittnar om kontakter mellan Sverige och de islamiska länderna. Redan de vikingatida myntskatterna lämnar vittnesbörd om kontakter och handelsutbyte med den islamiska världen. Genom dokument från 1600-talet och framåt vet vi att kontakterna har fortsatt genom århundraden. De har inte bara haft att göra med handel utan också bl a inneburit militärt stöd.

Utställningens titel speglar innehållet i de tre monrarna: "Silver" visar på den mängd silvermynt från den islamiska världen, som strömmade in över vårt lands gränser under vikingatiden. Mynten berättar om kalifer, dynastier och myntorter och om den politiska och religiösa bakgrunden. "Siden" tar upp senare kontakter med islamiska länder. Missionärer har tagit med sig sedlar av siden från Östturkestan. Här visas

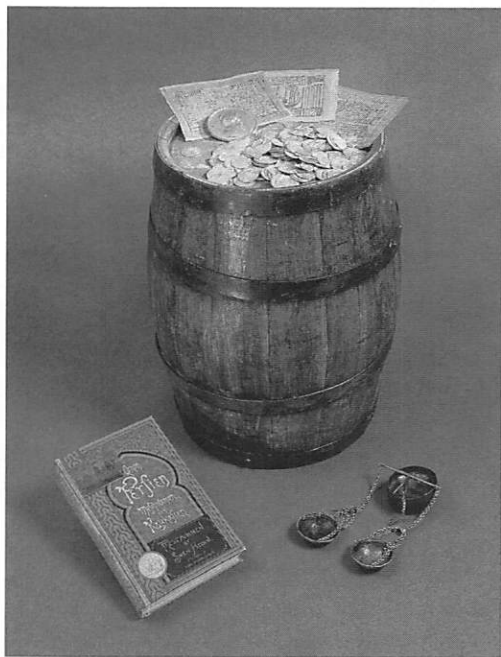
också aktiebrev från företag som verkade i de islamiska länderna vid förra sekelskiftet.

"Sändebud från öst" pekar på de många och intensiva kontakterna som Sverige har haft med turkar och tatarer ända sedan Gustav II Adolfs dagar. De besökande sändebuden från Mellan Östern och tatariska områden blev avporträtterade bl a av medaljkonstnären Johann Carl Hedlinger på 1700-talet.

Syftet med utställningsprojektet är att varje museum, arkiv och bibliotek ska lyfta fram föremål ur arkiv och samlingar som berättar om kontakterna mellan Sverige och den islamiska världen. Vi visar därigenom att dessa orientalistiska inslag i våra samlingar är en viktig del av vårt gemensamma svenska kulturarv.

Projektet kommer så småningom att utge en katalog där samtliga deltagare presenterar något ur sina samlingar. Det finns också en gemensam hemsida under adress: www.medelhavsmuseet.se

Utställningar

Denna kan även nås via Myntkabinettets egen hemsida www.myntkabinettet.se rubriken aktuellt.

Utställningen pågår fram till den 8 december 2000.

Eva Wiséhn

Foto: Jan Eve Olsson.

Silverkrona i växel väcker minnen

Häromdagen, då jag fick tillbaka växel efter inköp av en bok, fanns bland mynten en 1-krona från 1949. Det kändes ovant med Gustav V:s bild i handen. Det är ju nu ytterst ovanligt, i alla fall för mig, att få några silvermynt ur den allmänna cirkulationen. Jag tror att det är mer än tjuo år sedan det hände senast.

Myntet har varit i cirkulation mer än femtio år och har säkerligen varit med om ett och annat. År 1949 är ett händelserikt år. Självt kommer jag genast att tänka på Paris då jag ser det årtalet. Svensk jazz gjorde då sitt stora internationella genombrott vid festivalen i

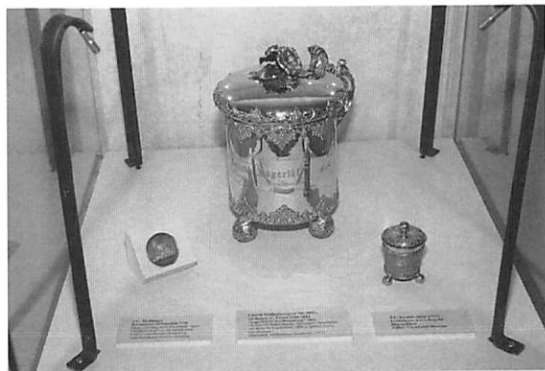
Paris. Det var den första stora jazzfestivalen i Europa efter kriget och genom lyckliga omständigheter fick svensk jazz chansen att visa upp sig för en internationell publik. Den grupp svenska musiker

Gustav V (1858-1950), 1 kr 1949, 7,0 g, 400/1000 dvs 2,8 g silver. Myntmästare Torsten Swensson, myntgravör Léo Holmgren. Upplaga ca 8 milj.

som då spelade kom att gå till historien som *Parisorkestrern*. I den ingick: Gösta Törner (trumpet), Arne Domnerus (alt.sax), Putte Wickman (klarinet), Reinhold Svensson (piano), Simon Brehm (bas), Sven Bollhem (trummor) och Alice Babs (sång). Den svenska gruppen gjorde succé och fick mycket stor uppmärksamhet bland publik och media. Vid festivalen uppträdde, förutom svenskarna, storheter inom jazzen som Charlie Parker, Miles Davis och Sidney Bechet bara för att nämna några.

Svenska Akademien delade detta år inte ut något pris i litteratur, då ingen av kandidaterna kunde samla en absolut majoritet. Ytterst få gånger har något sådant inträffat. På frimärksfronten kan nämnas

Renaissance – guld och silver ur Värmland

Vad är vackrast – guld eller silver? Om frågan går till en idrottsman är svaret givet. Gullet smäller högre än silvret. Annars är nog svaret snarare: det beror på. Det beror på användningsområdet. Beror på om vi talar om nyttföremål eller utsmyckning, om sammanhang och omgivning, om form och färg.

Så börjar landshövding Ingemar Eliasson sin text i utställningskatalogen över värmländska guld- och silversmeder genom tiderna. Utställningen på Värmlands Museum öppnades den 15 april och avslutades den 14 maj 2000. Publik tillströmningen har varit stor och på vernissagedagen slogs besöksrekord för utställningar på museet enligt ansvariga för utställningen.

Utställningens idé var att visa upp, ställa ut det gedigna hantverket inom ädelmetall, som från dåtid, genom

nutid, in i framtiden berättar om enskilda mästare, professionella autodidakter och skickliga amatörer.

Tyngdpunkten i utställningen var att låta sexton nu verksamma guld- och silversmeder i Värmland visa upp sin skicklighet och även försälja sina alster. Det var inte bara nya föremål med utan det fanns också en hel del gammalt silver där Abraham Warnecks dryckeskanna, stämplad 18 december 1762, tillhörde topparna på utställningen. Kannan tillhör Värmlands Museum och anses vara Abraham Warnecks mästerverk; han erhöll burskap som mästare i april 1763. Dryckeskannan var en specialbeställning av Karlstads borgerskap och överlämnades vid en middag hos borgmästaren den 3 januari 1763. Ordentligt protokollfört hos magistraten. På locket kan man se en riksdaler från Adolf Fredrik.

Nordmarks silvermedalj av J. C. Hedlinger fanns också att beskåda. 1726 påträffades en rejäl silverklump

i Nordmarks gruvor och man lät slå en medalj som på åtsidan visar ett berg med Värmlands vapen och på fransidan finns en inskrift på latin, som i översättning lyder: "Detta inhemska silver har kommit fram i Nordmarks järngruvor ur en matrix av lera, innesluten i järnmalm". Silvret räckte till tolv exemplar. Det slogs också tjugo exemplar i brons. Utställningens exemplar tillhör Riksbankens samling.

I en annan monter visade artikel-författaren upp några medaljer med värmländsk anknytning. En medalj över Karl IX som grundlade Karlstad 1584 och en medalj över Prins Carl Philip som är hertig av Värmland. Vidare fanns Selma Lagerlöf, Gustaf Fröding och Esaias Tegnér representerade. Ett par industrimän, bröderna John och Nils Ericsson från Långban fanns också med.

Hasse Nilsson

Foto: författaren.

att till 100-årsminnet av August Strindbergs födelse gavs en serie om tre frimärken ut. Ransoneringskorten avvecklades nästan helt under 1949, och folkhushållningsministern Karin Koch var en av de pådrivande. Vid 1949 års slut kvarstod endast ransonering av kaffe.

Uppsala universitet fick detta år sin första kvinna som professor, i och med att docent Gerd Eneqvist installerades som professor i geografi. På Wahlström & Widstrands förlag debuterade den blott 15-årige Per Wästberg med novellsamlingen "Pojke med såpbubblor". En av Sveriges sex nobelpristagare i litteratur Harry Martinson (nobelpris 1974) inväljs i Svenska Akademien, där han efterträddes Elin Wägner. En länge

omtalande debatt startade detta år då Ingemar Hedenius, filosofiprofessor i Uppsala, gav ut den fräna mot teologerna starkt kritiska boken "Tro och vetande". En mycket laddad debatt utspann sig i tidningar och radio om livets yttersta frågor. En av alla tiders mest omtalade filmer kom detta år. Filmens ledmotiv "Harry Lime theme" blev en verklig hit och spelades över hela världen. Filmen som heter "Den tredje mannen" sågs av miljoner biobesökare. Filmen utspelades i efterkrigstidens Wien baserad på en bok av Graham Green med Carol Reed som regissör. 1949 är också året då läkaren, förste livmedicus, författaren och skaparen av San Michele på Capri, Axel Munthe, avlider på Stockholms slott. Munthes bok om San Michele är

en av de mest lästa böcker som en svensk skrivit.

Från stora världen måste nämnas att 1949 utropades folkrepubliken Kina under ledaren Mao Tse-tung. Europarådet bildades för att söka få en enighet inom det fria Europa. En av Norges stora författare, nobelpristagaren Sigrid Undset, avlider i sitt hem i Lillehammer. 1949 blev det år då hormonpreparatet Cortison tilldrog sig största intresset inom medicinen. Dess stora positiva verkan mot kronisk ledgångsreumatism blev då uppenbar och erkänd.

Mycket mer finns att berätta om det intressanta året 1949 men det sagda får räcka och jag konstaterar bara – vilka minnen ett litet runt metallstycke kan väcka!

Torbjörn Sundquist

Nytt om böcker – recensioner

Eugenijus Ivanauskas & Robert J. Douchis: Coins of Lithuania 1386-1707. Vilnius-Columbia 1999. Inb. 272 s, ill. ISBN 9986-420-28-8.

TILLSAMMANS MED Robert J. Douchis från Columbia, USA, har Eugenijus Ivanauskas, Kaunas, nu utkommit med en katalog på engelska över litauiska mynt. Den stora skillnaden mot Ivanauskas tidigare böcker i ämnet här, förutom språket, att här är sällsynthetsgrad och pris i USDollar angivna. Han har tillsammans med Mikelis Balčius tidigare skrivit *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės lydiniai ir monetos 1387-1495* (anmäld i SNT 1994:7 av undertecknad). Ivanauskas har också i *Lietuvos pinigų lobiai 1390-1865* publicerat litauiska myntfynd (anmäld i SNT 1996:1 av undertecknad).

Varje nytt kapitel i katalogen inleds med en kort beskrivning av fursten/myntherren. Sedan följer mynten med valör och år, i vilken samling de finns idag och om och var myntet tidigare är publicerat. Varje mynt har ett eget hänvisningsnummer, efter typ och variant. Katalogen är försedd med ett antal planscher med svartvita bilder av mynten.

För arbetet med katalogen har Ivanauskas och Douchis studerat litauiska mynt vid ett flertal museer och samlingar, däribland Nationalmuseets myntkabinett i Köpenhamn. De har inte varit i Kungl. Myntkabinettet i Stockholm. Här finns ett åttiotal mynt från den här perioden, 1386-1707, däribland 10-dukaten från 1562, utställd i "All världens pengar".

Det finns ytterligare en katalog som behandlar litauiska mynt: *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės numizmatika* skriven av Stasys Sajauskas och Domininkas Kaubrys och tryckt i Vilnius 1993. Jag har noterat att man inte refererar till varandra. De har också helt olika åsikter vad beträffar dateringen av de medeltida mynten. Medan Ivanauskas/Douchis hävdar att det inte existerar någon myntning i Litauen före 1386, daterar Sajauskas/Kaubrys vissa mynt till storfurstarna Algirdas och Kęstutis 1345-1382, bl.a. det här i recensionen avbildade, av vilka Myntkabinettet äger två exemplar.

Ivanauskas planerar ännu en bok på engelska med titeln *History of Lithuanian coinage 1495-1769*, som väl blir en uppföljning av hans tidigare bok, nämnd ovan.

MGL

Vikings: The North Atlantic Saga, red. William W. Fitzhugh and Elizabeth I. Ward (Smithsonian Institution Press, Washington 2000) 432 s., ISBN 1-56098-995-5.

ÄR DET FÖRSVARBART att i numismatiska sammanhang anmäla en 432-sidig bok som innehåller ett enda mynt av intresse? Ja, om det rör sig om ett norskt vikingatida mynt funnet på andra sidan Atlanten, närmare bestämt i delstaten Maine. Det blir än mer motiverat om boken dessutom utgör katalogen till en utställning, som lär påverka den amerikanska historieintresserade allmänhetens syn på vikingarna för lång tid framöver.

Den 29 april i år öppnade *Vikings: the North Atlantic Saga* på National Museum of Natural History, som ingår i Smithsonian Institutions stora museikomplex vid the Mall i Washington. Vid sidan av vikingaexpon har bl.a. Cornell University Library dessutom anordnat dels en utställning om isländska sagor på Library of Congress, dels ett internationellt forskarsymposium om samma ämne, "Living and Reliving the Icelandic Sagas".

Till skillnad mot tidigare utställningar på temat, så fokuseras intresset på vikingatida upptäcktsfärder till, bosättningar på och kontakter med såväl Grönland som den nordamerikanska kontinenten. Utställningen har väckt stor uppmärksamhet i USA. Den äger rum med stöd från the White House Millennium Council, vilket bl.a. visar sig i att katalogens förord skrivits av the First Lady, Hillary Clinton. Vidare kan nämnas att tidskriften *Time Magazine* den 22/5 ägnar såväl omslag som en nio sidors artikel åt evenemanget.

Ända till 1960 var de isländska sagorna det enda vittnesbördet om vikingafärderna till Nordamerikas kust. Skeptikerna ifrågasatte sagornas historiska källvärde, men den upptäckt som norrmannen Helge Ingstad och hans fru, arkeologen Anne Stine, då gjorde vid fiskebyn L'Anse aux Meadows i norra Newfoundland bekräftade att nordmännen varit där femhundra år före Columbus. På platsen har grunderna till åtta vikingabyggnader grävts ut och föremål av nordisk typ och anknytning har påträffats.

Märkligt nog hade emellertid ett norskt vikingatida mynt påträffats tre år tidigare vid undersökningar av en indianboplatz nära Brooklyn i Maine. Utgrävarna anlände American Numismatic Association för identifieringen och upplystes om att det rörde sig om ett engelskt mynt, präglat 1135-54. Denna attribuering förekom därefter i artiklar om utgrävningarna från 1958 och 1978.

Lyckligtvis fann ett exemplar av den senare, som också innehöll ett foto av

myntet, vägar till den engelske mynthandlaren Peter Seaby. Han såg omedelbart att det inte kunde röra sig om ett brittiskt mynt. Seaby antog i stället att det rörde sig om ett norskt mynt, präglat 1065-80, dvs mer eller mindre sammanfallande med Olav Kyrres regering. Jag har ett personligt minne av detta; på myntbörser i Zürich 1978 visade Peter Seaby ett fotografi av myntet ifråga och ville ha min bekräftelse på attribueringen till Norge. Efter att ha instämt i detta minns jag hur överraskad jag blev när Seaby redogjorde för myntets fyndplats.

Därefter publicerade han noter om myntet i *Seaby's Coin and Medal Bulletin* 1978 (s 369-70 och 377-82). Myntet skickades också över till Norge för undersökning, vilket resulterade i utförliga artiklar av Kolbjørn Skaare, publicerade i *NNF-Nytt* (1979:2) och i Nummus et Historia, festskrift till Ryszard Kiersnowski (Warszawa 1985).

Även om myntet inte kan knytas till någon vikingaboplatz illustrerar det på ett påtagligt sätt hur de nordiska inbyggarna på Grönland idkade handel med den nordamerikanska lokalbefolkningen. Det är också intressant, att medan bo-platsen vid L'Anse aux Meadows via C14-analyser daterats till 980-1020, så är det norska myntet ett halvsekel yngre. Detta kan tyda på att förbindelserna med folken i Nordamerika upprätthölls av den lilla grönländska nordmannakolonin över en längre period.

Det kan framhållas att en rad forskare på båda sidor av Atlanten bidragit till den välmåttade katalogen, som genomgående är rikt illustrerad i färg. Den finns att köpa i Sverige; mitt exemplar inhandlades i Akademibokhandeln för 489 kronor. Det kan tyckas dyrt, men med tanke på den höga dollarkursen och det stora omfånget är detta pris försvarbart.

Förhoppningsvis kommer såväl utställning som katalog att också stimulera intresset i USA för den rika och spännande vikingatida numismatiken. En långväga resenär i form av ett skamfilat litet norskt mynt kommer i så fall att i hög grad ha bidragit till detta.

Bengt Hemmingsson

**Myntset Sverige
1998, 1999 och 2000**

finns att köpa

i

Kungl Myntkabinetets butik

PENGAR I FOLKMUN

och mynt i seder, bruk och poesi

Boken behandlar folkliga benämningar på mynt från medeltid till idag och folkliga uttryck som har med pengar att göra, förr och nu. Här finns termer som uttrycker köp, försäljning, insamling, sparande och berättelser kring användningen av mynt i våra folkliga seder. Allt är inriktat på svenska förhållanden men med utvecklingar, särskilt när det gäller myntbenämningar som kan härledas från utlandet. Boken är skriven som små berättelser i alfabetisk ordning. Ordspråk, ordstäv, anekdoter, sagor, sägner, visor, rim, verser, citat från den tid de användes levandegör berättelserna.

Inbunden, 96 sidor, 170 illustrationer, 1085 sökord. Pris: 190 kr + ev. porto.

Författare:

Monica Golabiewski Lannby

1:e antikvarie vid Kungl. Myntkabinettet

E-post: mgl@myntkabinettet.se

Utgivare:

Kungl. Myntkabinettet - Sveriges Ekonomiska Museum

E-post: info@myntkabinettet.se

Formgivare:

Nils Åberg

Nordreklam AB

E-post: nils@nordreklam.se

Försäljning:

KUNGL. MYNTKABINETTETS BUTIK

Slottsbacken 6, Gamla stan, Stockholm

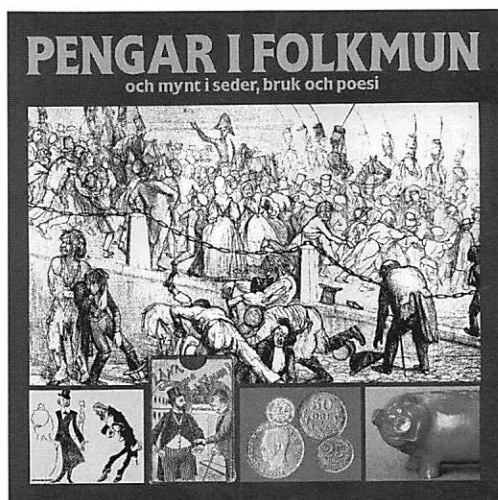
Postadress: Box 5428, 114 84 Stockholm

Tel.: 08-5195 5304

Fax: 08- 5195 5315

Hemsida: www@myntkabinettet.se

E-post: info@myntkabinettet.se

Nya sedlar

Danmark

Den 22 november 1999 utkom en ny sedel i valören 100 kronor. Därmed avslutas den nya sedelserie som påbörjades 1997. De gamla sedlarna förblir giltiga ännu en period, men indrages vartefter som de kommer till Nationalbanken.

Sedelns storlek är 135 x 72 mm. Framsidans färger är orange, grå och vinrött. Baksidans färger är orange och grått. Vattenmärket visar kompositören Carl Nielsen. Två säkerhets-trådar finns inlagda vertikalt. Den ena ses från framsidan som glänsande streck som skiftar färg vid vinkling av sedeln. Sedd mot ljuset blir linjen heldragen. Den andra tråden syns endast när sedeln hålls mot ljuset. Microskrift: På framsidan runt vattenmärket finns "100 KR" repeterat. Texten "DANMARKS NATIONALBANK 100 KRONER" finns repeterad på framsidan. Vid belysning i UV-lampa framträder på fram- och baksidan fluorescerande fibrer i grön färg. På framsidan är en del av sedelns texter och mönster lätt upphöjda.

Porträttet på sedelns framsida är kompositören Carl Nielsen (1865-

1931). Han är bl a känd för buffa-operan *Maskerad* (1906) och orkesterverket nr 3 *Sinfonia espansiva* (1910-1911). Dessutom har han skrivit musik till många danska sånger. Carl Nielsens inflytande i Danmarks musikliv, både som kompositör och som pedagog, kan knappast överskattas. Genom sin tidiga kontakt med spelmanskretsar på Fyn kom han att representera det genuint danska, samtidigt som han tack vare sin originalitet som tonsättare banade väg för modernismen i opposition mot romantiken. Hans böcker *Levande musik* (1925) och *Min barndom på Fyn* (1927) tillhör den nordiska musikkulturens klassiker.

Fabeldjuret på sedelns baksida är en basilisk, inspirerad av en stenrelief från Tømmerby kyrka i Thy. *JW*

"Ukrainaförfalskningar"

De förfalskningar av svenska 10-kronorsmynt med årtalet 1991, som tillverkades i Ukraina i mitten av 1990-talet, är nu ute på cirkulation i Sverige igen. Den senaste tiden har flera falskmynt hittats, alla med räfflor som på originalet. Lättast känns de igen på de utanpåliggande tre kronorna samt på den grova profil som kungaporträttet försetts med. Vikten är ca 6,73 gram. *MGL*

Föreningar

Stockholms Myntklubb

Välkommen
till höstens mötesdagar
år 2000

Onsdagar: kl 9-12
13 och 27 sept, 11 och 25 okt,
8 och 22 nov samt
6 dec (adventsavslutning)

Vi gör ett nytt försök att ha
kvällsträffar även denna höst.

Tisdagar: kl 18.30-21
19 sept, 17 okt och 14 nov

Info tel 10 41 75, 19 88 50, 89 80 95

Styrelsen

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

Auktioner

September:

16 Bryssel, Jean Elsen

Oktober:

7 Long Beach, Ponterio

13-21 Frankfurt, Peus

30-31 Zürich, Leu

November:

1-2 Zürich, Hess-Divo

13-17 Köpenhamn, Thomas Høiland

20-21 München, Lanz

30-31 München, Hirsch

December:

2 Bryssel, Jean Elsen

Du som önskar tillkännage
kommande auktioner eller mässor
i auktionskalendern,
kontakta Frédéric Elfver.
Se redaktionsrutan!

Auktion i Danmark – 388 utrop: svenska mynt, besittningsmynt, polletter

I Dansk Numismatisk Förenings regi säljs en fin och innehållsrik samling av svenska objekt.

Samlingen omfattar mynt från Sverige med besittningar och polletter. Avdelningen medeltidsmynt omfattar 18 objekt från en Knut Eriks-son-prägling till Sten Stures ½-örtug Västerås. De drygt trettio besittningsmynten kommer från t ex Nürnberg, Augsburg, Elbing, Riga, Thorn och Bremen och Verden. Pollettavdelningen omfattar 17 utrop, varibland insmugit sig ett fåtal danska. Huvuddelen är dock svenska mynt som säkert kan intressera våra samlare. Några exempel: Svartsjödaler 1544, 1 mark 1606, dukat 1632 Nürnberg, riksdaler 1642 och 1644, 4 mark 1668 Bremen och Verden, ett flertal Gustav III- och Gustav IV Adolfmynt i bra kvaliteter. Auktionen kommer att delas upp på flera tillfällen med start i september. Auktionslistan presenteras i NNUM och de som inte prenumererar på denna tidskrift kan se listan på Dansk Numismatisk Förenings hemsida: <http://www.numismatik.dk>

Alla medlemmar i SNF är välkomna att bjuda på den danska föreningens auktioner.

TS

INTERNATIONELL AUKTION

2 december 2000

Med bla många guldmynt.

Beställ katalog.

Enstaka ex 50:–

Prent. 3 kataloger 125:–

Postgiro 12 12 - 0.

Inlämningar mottages tom 13 oktober
Välkommen!

08-678 19 20

FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Kornhamnstorg 6

111 27 STOCKHOLM

KÖPER SÄLJER VÄRDERAR

Kvalitetsauktioner
två gånger per år

**B. AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB**

Normalmstorg 1, 1tr.

Box 7662 103 94 STOCKHOLM

TEL: 08-10 10 10 FAX: 08-678 77 77

TILL SNT:s FÖRFATTARE

Manus kan även insändas på diskett. MS Word skall i första hand användas. En utskrift av texten skall alltid medfölja!

Manus bör utformas på ett överskådligt och lästlöst sätt. Anvisningar till sätteri sköter naturligtvis redaktionen om. Viss textredigering kan vi också hjälpa till med. För att hålla sättningskostnaderna nere och för att inte tryckningen skall fördröjas gäller följande:

1. Det manus du lämnar till redaktionen skall vara *Din slutliga* version.
2. Lämna inget åt slumpen. Kolla stavning (görs även av redaktionen) och att Du har med all text. *Läs gärna igenom manus några dagar efter det Du anser Dig färdig* för att förebygga felaktigheter och inkonsekvenser. Fel upptäckts annars först när artikeln föreligger i korrektur.
3. Bildtexter, tabeller o dyl skrivs på separat blad med anvisningar i texten om inplacering.
4. All text skrivs ut på A4-papper med *belst 4 cm vänstermarginal med dubbelt radavstånd utan avstävningar*. Layout görs av redaktören!
5. Sänd in *allt* material *samtidigt* till redaktionen (text, bilder, bildtexter, tabeller).
6. Behåll en kopia av Ditt manuskript.

Vi ser fram emot Din medverkan!

Redaktionen

MYNTMÄSSA

den 25 november

09.30 - 15.30

**Ett tiotal mynthandlare från hela Sverige finns denna dag på
KUNGL. MYNTKABINETTET • SLOTTSBACKEN 6, STOCKHOLM**

Entrépriset är nedsatt till 35 kr och gäller hela museet!

Specialpris på fatöl med smörgås utlovas av MYNTKROGEN!

Svenska Numismatiska Föreningen presenterar sin verksamhet.

Arrangörer: Sveriges Mynthandlares Förening / Svenska Numismatiska Föreningen
Mer info se sid 99.

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 20 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB
Norrmalmstorg 1, 1 tr.,
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynt- och frimärkshandel
Box 307, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt
Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

Malmö Mynthandel
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer
Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder
Prästkragevägen 4 B, 245 63 HJÄRUP
Tel. 040-46 11 40

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB
Nils Førlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel
Skoigatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel
Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23